

Dagný Kristjánsdóttir

Gunnlaðar saga

eftir

Svövu Jakobsdóttur

Kennarahandbók

Forlagið

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

Dagný Kristjánsdóttir

Gunnlaðar saga

eftir

Svövu Jakobsdóttur

Kennarahandbók

Forlagið

Gunnlaðar saga – Kennarahandbók

© Dagný Kristjánsdóttir 1991

Stensill hf. prentaði

Printed in Iceland

FORLAGIÐ · Reykjavík · 1991

ISBN 9979-53-125-8

Öll réttindi áskilin

Efnisyfirlit

Inngangur	5
Um höfundinn og verk hennar	7
Gunnlaðar saga	11
I. Hver var hún, þessi Gunnlöð?	11
II. Bygging bókarinnar	16
III. Hringir:	18
1. Vandræðaunglingur og móðir hennar (5–41)	18
2. Uppfræðsla Gunnlaðar, uppfraeðsla móðurinnar (42–111)	23
3. Undirbúningur konungsvígslu, ferðin í dauðarskið (112–150)	33
4. Konungsvígsla, svik, heimsendir – nýr heimur fæðist (151–196)	45
IV. Verkefni	54

Inngangur

Gunnlaðar saga eftir Svövu Jakobsdóttur er ekkert léttmeti. Það eru tæpast stórfréttir fyrir þá kennara sem lesið hafa bókina. Ekki heldur að það muni varla borga sig að leggja í *Gunnlaðar sögu* fyrr en í efri bekkjum framhaldsskólanna, með opnum og áhugasönum nemendum.

Á móti kemur að *Gunnlaðar saga* er ákaflega gjöfull texti, texti sem heldur áfram að koma lesanda á óvart löngu eftir að hann heldur að nú sé flest komið til skila. *Gunnlaðar saga* er líka ákaflega vel fallin til að ræða út frá henni mikilvæg málefni, málefni sem unglungum er alls ekki sama um, svo sem umhverfismál, vald, ást, goðsögur, draum andspænis veruleika og margt fleira.

Í þessari kennarahandbók er reynt að benda á ýmiss konar einkenni *Gunnlaðar sögu* í von um að það verði kennara að gagni. Eftir sem áður hvílir allt á hugmyndaauðgi og lestrargleði kennarans. Því ef bókmenntakennarinn er raunverulega hrifinn af textanum sem hann kennir, stenst ekkert fyrir honum.

Kennarahandbókin hefst á kafla um Svövu Jakobsdóttur og verk hennar. Ástæðan er sú, að fyrirkomulag bókmenntakennslunnar í framhaldsskólunum gefur möguleika á því að búa til valáfanga í ákveðnum höfundi. Fyrsti kaflinn er hugsaður sem bakgrunnur og viðfangsefni, ef einhverjir kennrarar hefðu áhuga á að búa til slíkt námskeið í sögum Svövu. Því næst er farið yfir *Gunnlaðar sögu* í fjórum köflum. Stungið er upp á ýmsum smærri verkefnum á leiðinni en yfirlitsverkefni koma síðast.

Ég vona að ykkur notist af þessu og segi eins og gömlu konurnar þegar þær höfðu boríð á borð megnið af því sem þær áttu í búrinu: Fyrir gefiði . . .

Dagný Kristjánsdóttir

Um höfundinn og verk hennar

Svava Jakobsdóttir fæddist á Neskaupstað 4. október 1930. Faðir hennar var séra Jakob Jónsson og móðir Þóra Einarsdóttir. Svava er næst elst af fimm systkinum. Fjölskyldan fluttist til Kanada þegar hún var fimm ára. Um það og fleira talar hún m. a. í viðtalini „Hvert orð er mikilvægt“ í *Tímariti Máls og menningar*, 3. hefti 1990.

Svava tók stúdentspróf í Reykjavík og fór til náms í Bandaríkjunum þar sem hún lagði stund á enskar og amerískar nútímaþókmenntir árin 1950–1952. Hún fór síðan til Oxford þar sem hún lagði m. a. stund á íslenskar miðaldabókmenntir 1952–1953. Hún hugðist skrifa doktorsritgerð um Íslendingaþætti í Morkinskinnu en varð að hverfa frá því og frekara námi vegna veikinda. Áhuginn á fornþókmenntum Íslendinga virðist þannig lengi hafa fylgt henni.

Svava Jakobsdóttir kom fyrst fram á sjónarsviðið sem rithöfundur með smásagnasafninu *12 konur* (Helgafell, 1965). Í bókinni eru 12 smásögur, sumar hefðbundnar, sálfræðilegar raunsæissögur að gerð, aðrar með furðusagnaívafi eins og smásagan „Veggur úr gleri“.

Í næstu bók, smásagnasafninu *Veisla undir grjótvegg* (Helgafell, 1967) er að finna þekktustu smásögur Svövu s.s. „Sögu handa börnum“ sem margir nemendur í framhaldsskólum hafa lesið, þar eru líka „Eldhús eftir máli“, „Krabbadýr, brúðkaup, andlát“ o. fl. Þekktar urðu þessar sögur fyrir eindregna kvenfrelsisafstöðu sem sett var fram í búningi furðusögu og íroníu. Í þessum sögum er tungumálið tekið á orðinu ef svo má segja. Ef þess er krafist af konu að hún „fórni SÉR“ fyrir heimili og börn þá felst í kröfunni að henni beri að fórra öllum sínum hugsunum og tilfinningum, heila og hjarta, manni og börnum til dýrðar. Og það gerir konan í „Sögu handa börnum“.

Orðatiltæki og málshættir eru oft frosnar myndhverfingar sem menn nota í hugsunarleysi. Hin raunverulega merking þeirra er afhjúpuð á hálf hrollvejkjandi hátt ef þessar myndhverfingar eru teknar bokstaflega: „að fórrna sér“, „að gefa einhverjum hönd sína“ (að hakka einhvern í sig, að éta einhvern með augnum . . . o. s. frv.).

Svava var í hópi þeirra höfunda (Guðbergs, Jakobínu og Thors) sem ruddu móðernismamanum braut í skáldsagnagerð á sjöunda áratuginum.

Hún segir í viðtali frá þessum tíma (*Mímir*, 1, 1970) að henni hafi fundist hin raunsæja, íslenska sagnahefð þrengja að sér. Það sem er hefðbundið, viðtekið, er ekki bara eitthvert tiltekið form eða tegundir frásagnar, heldur líka ákveðinn hugsunarháttur, sjónarhorn, takmarkanir. Módnernistarnir gerðu uppreisn gegn þessu og uppreisn Svövu helgaðist ekki minnst af því að henni fannst að þau kvenfrelsiviðhorf sem hún aðhyljtist ættu sér erfitt uppráttar í bókmenntahefð sem mótuð hefur verið af karlmönnum.

Í *Leigjandanum* (Helgafell, 1969) heldur Svava síðan áfram að nota þá örgrandi frásagnaraðferð, tákni og furður, sem hún hafði beitt í nokkrum smásögum í *Veislum undir grjótvegg*. *Leigjandinn*, þessi litla, magnaða skáldsaga, fjallar um hjón sem dreymir um eigið hús. Konan, sem er að-alpersóna *Leigjandans*, óttast svo mjög að einhver ráðist inn í ísbúðina sem þau hjónin leigja, að hún læsir henni ekki og það breytir svo sem engu um þennan óta hennar þegar bláókunnugur maður stendur allt í einu inni á miðju eldhúsgólf og er fluttur inn. Hún veitir ekkert viðnám, aðalvandamál hennar eru húsmóðurraunir vegna þess að nýr heimilismaður er kominn í ísbúðina. *Leigjandinn* flytur síðan með hjónunum inn í nýja húsið þeirra sem hann fjármagnar að hluta. Þau geta lokað sig þar inni þrjú, „örugg“ og „frjáls“, en hættan kemur bæði innan og utan frá vegna þess að „frelsi og öryggi eru í raun andstæður“ eins og Svava sagði í viðtali um bókina (Ríkisútvarpíð, 8. 7. 1976).

Leikritið *Hvað er í blýhólknum?* var frumsýnt árið 1970 og var frumleg ádeila á hefðbundin kynjaviðhorf í þjóðfélaginu. Sýningin varð vinsæl, hún var kvíkmynduð og sýnd í íslenska sjónvarpinu sem þá var nýstofnað, svo að leikritið fór inn á nánast hvert heimili landsins. Það var náttúrlega ómetanlegt fyrir nýju kvennahreyfinguna, en um þessar mundir var verið að stofna Rauðsokkahreyfinguna.

Svava „sló í gegn“ sem rithöfundur og árið 1971 var hún kosin á þing fyrir Alþýðubandalagið og sat á þingi til loka ársins 1979. Á þessu tíma-bili skrifaði hún fremur lítið; nokkrar smásögur, tvö leikrit og einn einþáttung. Fyrsta bókin sem kom út eftir þingmennsku var smásagnasafnið *Gefið hvort öðru . . .* (Iðunn, 1982). Það hefur að geyma níu smásögur sem flestar höfðu birst áður, sumar gróteskar, torræðar furðusögur, aðrar hefðbundnari og ljósari eins og í fyrstu bókinni.

Það var ekki gott að sjá hvaða stefnu Svava var að taka sem höfundur þegar *Gefið hvort öðru . . .* kom út. Leikritið *Lokaæfing* (Iðunn, 1983) var

hins vegar frábrugðið fyrri verkum hennar, bæði raunsæjum og „furðu“-legum.

Leikritið *Lokaæfing* fjallar um framgangsrík hjón: hann er tækni-menntaður, hún tónlistarmenntuð, hann er rökhyggjumaður og hernaðarlega hugsandi, hún tilfinningarárk og kvenleg. Hann hefur byggt fullkomnasta kjarnorkubyrgi á norðurhveli undir húsinu þeirra og telur hana á að eyða með sér þremur vikum í byrginu í eins konar lokaæfingu áður en stríðið skellur á. Þessi tilraun fer náttúrlega skelfilega.

Í *Lokaæfingu* er að finna svartan húmor, en íronían er ekki eins sterk og áleitin og í mörgum fyrri verkum Svövu. Persónurnar verða flóknir einstaklingar, ekki týpur, og samspilið á milli hjónanna leiðir í ljós að hvorugt þeirra á heima í því hlutverki eða gervi sem þeim hefur verið úthlutað og þau hafa úthlutað hvort öðru. Spurningar leikritsins eru þjóðfélagslegar, sálfræðilegar og ekki minnst heimspekkilegar – og margir þræðir liggja á milli *Lokaæfingar* og næsta verks sem var *Gunnlaðar saga*.

Í viðtalinn „Hvert orð er mikilvægt“ (TMM, 3, 1990) er Svava spurð að því hvort hún sé í *Gunnlaðar sögu* farin að halla sér að því raunsæi sem hún gagnrýndi í byrjun rithöfundarferils síns og gerði uppreisn gegn með furðusögum sínum og íroníu. Spurningunni svaraði Svava þannig:

– Veistu hvað, þessi skipting á höfundarferli mínum í tímabil er verulega undarleg í mínum augum. Enginn texti er samhengislaus og það er gjörsamlega ómögulegt að skrifa án þess að tengjast einhverri bókmennntahefð. Sist á Íslandi. Ég leitaði mikið til gamalla þjóðsagna og ævintýra í furðusögum mínum. Ég hef líka frá upphafi skrifaoð smásögur og leikþætti sem voru raunsæir og sálfræðilegir. En þeir félur alltaf í skuggann af furðusögum og gróteskunum sem voru kannski sterktari kostur og vinsælli þar af leiðandi þegar nýja kvennahreyfingin kom fram. Frá þessum tíma er líka komin sú staðhæfing, sem sumir ritdómarar virðast grípa til undarlega oft, að ég skrifi um „hlutskeipti“ kvenna eins og ég hafi ekki áhuga á konum nema sem samfélagsverum. Ég tel mig hins vegar vera að veita þeim sess sem alhliða eða að minnsta kosti venjulegum mennskum verum! Mér finnst að þessir merkimiðar og tímabilaskipting á verkum mínum séu einföldun, geri bækurnar einsleitar og ég get þar af leiðandi ekki verið sammála henni.

(TMM, 3, 1990, 12)

Furðan og raunsæið hafa alltaf verið til samtímis í höfundarverki Svövu. Hitt er annað mál að hvergi hefur henni, að mínu mati, tekist betur að *samþætta* furðu og raunsæi en í *Gunnlaðar sögu*, hvergi eru efa-semdirnar um hinn svokallaða „veruleika“ jafn djúpar og í *Gunnlaðar sögu* eða betur sýnt hve veruleikinn getur verið furðulegur og furðan raunveruleg.

Í smásagnasafninu *Undir eldfjalli* (1989) má síðan aftur sjá örla á gróteskum og furðufyrirbærum eldri sagnanna – um leið og megináhersla er lögð á vanda einstaklingsins og ábyrgð gagnvart sjálfum sér og öðrum.

TIL ATHUGUNAR

Ef nemendur hafa lesið sögur Svövu áður og hafa áhuga fyrir höfundarferli hennar, væri ef til vill hugsanlegt að gefa þeim verkefni (t. d. í hópvinnu) um þróun Svövu sem höfundar. Það væri til dæmis hægt að taka eina smásögu úr smásagnasöfnum frá ólkum tínum, taka „furðusögur“ eða „raunsæissögur“, sögur með konur eða karla sem vitundarmiðju – svo sem:

Furðusagan: „Veggur úr gleri“ eða raunsæissagan: „Faðir minn í kví, kví“ (12 konur).

Furðusagan: „Saga handa börnum“ eða raunsæissagan: „Naglaganga“ (*Veisla undir grjótvegg*).

Furðusagan: „Gefið hvort öðru“ eða raunsæissagan: „Ferðamaður“ (*Gefið hvort öðru . . .*).

Furðusagan: „Saga bróður míns“ eða raunsæissagan: „Fjörusteinn“ (*Undir eldfjalli*).

Gunnlaðar saga

I. Hver var hún, þessi Gunnlöð?

Í Snorra-Eddu segir frá því hvernig Óðinn komst yfir skáldamjöðinn. Þar segir að jötunninn Suttungur hafi átt mjöðinn og sett Gunnlöðu dóttur sína til að gæta hans inni í fjalli nokkru. Óðinn ágirntist drykkinn. Hann tók sér dulnefnið „Bölverkur“, gerðist vinnumaður Bauga, bróður Suttungs, með þeim skilmálum að hann fengi sopa af dryknum í vinnulaun. Því neitaði Suttungur. Óðinn tældi þá Bauga til að bora gat inn í fjallið með bornum Rata, svo breytti hann sér í orm og smaug inn um gatið. Snorri segir:

... Fór Bölverkur þar til, sem Gunnlöð var, og lá hjá henni þrjár nætur, og lofaði hún honum að drekka þrjá drykki af miðinum. Í hinum fyrsta drykk drakk hann allt úr Óðreri, en í öðrum úr Boðn, en í hinum þriðja úr Són, og hafði hann þá allan mjöðinn.

Þá brást hann í arnarham og flaug sem ákaflegast. En er Suttungur sá flug arnarins, tók hann sér arnarham og flaug eftir honum...

(*Snorra-Edda*, Iðunn, 1975, 106)

Svava Jakobsdóttir skrifaði ákaflega fróðlega grein í *Skírni*, haustið 1988, um rannsóknir sínar á goðsögunni um Gunnlöðu og Óðinn. Greinin heitir „Gunnlöð og hinn dýri mjöður.“ Hún byrjar á að bera saman Hávamál og frásögn Snorra. Úsir 104 – 110 í Hávamálum hafa stundum verið kallaðar „Gunnlaðarþáttur“. Óðinn er sögunaður í þremur fyrstu vísunum og segir frá því hvernig hann fékk drykkinn dýra og „lagði arm yfir“ Gunnlöðu, en stemningin er öll önnur en hjá Snorra, það er talað um eiðrof og svik, tónninn er tregablandinn. Í fjórðu vísunni er síðan biturri ásökun eða ákæru beint að Óðni.

Visurnar eru all-torskildar og því hafa menn gjarna gripið til Snorra og notað hann til að skýra Hávamál. Þar sem eitthvað ber á milli hafa menn oft tekið túlkun Snorra fram yfir upplýsingar hinna fornu kvæða eða m. ö. o. tekið yngri heimild fram yfir eldri heimild.

Það sem er sameiginlegt Hávamálum og Snorra er að Óðinn fær mjöð, sefur hjá Gunnlöðu og tekur „Óðreri“ með sér. Að öðru leyti eru lýsingarnar svo ólíkar að það er eins og sé ekki verið að lýsa sama atburði.

Í Hávamálum er augljóst að Óðinn er velkominn gestur í „suttungs sölum“, þetta er opinber heimsókn, ekkert laumuspil:

Inn aldna jötun eg sótta,
nú em eg aftur um kominn;
fátt gat eg þegjandi þar.
Mörgum orðum
mælta eg í minn frama
í Suttungs sölum. (104. erindi)

Hér sem annars staðar í mínum texta er vitnað til útgáfu Ólafs Briem á *Eddukvæðum*, Skálholt 1968. Svava bendir hins vegar á að orðið „suttungur“ er ekki skrifað með stórum staf í handritunum, stórir stafir eru aðeins notaðir í upphafi setninga. Það, hvar beri að setja stóran staf í nafni og gera það að eiginnafn, sé eitt af túlkunaratriðum við útgáfu textanna. Í Skírnismálum er að finna kenninguna „synir suttunga“: jötnar. Svava getur sér þess til að „suttungur“ hafi verið embættisheiti (eins og konungur), og „jötnarnir“ hafi verið eins konar þulir eða fræðamenn, kannski prestastétt í fornum trúarbrögðum. Það hafi verið þeir sem réðu yfir trúarþekkingunni, höfðu vald yfir dulrænum öflum og eitt af verkefnum þeirra hafi verið að kenna konungsefninu forn fræði (*Skírnir*, haust 1988, 228–229).

Alla vega er Óðinn velkominn og gerir það gott hjá suttungum. Og svo kemur:

Gunnlöð mér um gaf
gullnum stóli á
drykk ins dýra mjáðar.
Ill iðgjöld
lét eg hana eftir hafa
síns ins heila hugar,
síns ins svára sefa. (105. erindi)

Pessi gullstóll kemur ekki fyrir hjá Snorra. Og hver situr á honum? Eldri fræðimönnum hefur verið svo mikil í mun að koma Óðni í stólinn/hásætið að þeir hafa velt og snúið setningunni til að velta Gunnlöðu úr sessi. Því eins og Svava bendir á er Gunnlöð frumlagið í setningunni, gerandinn, sú sem gefur einhverjum eitthvað, (þar sem hún situr) á gullnum stóli (*Skírnir*, haust 1988, 217–218).

Gullstóllinn er eitt af lykilatriðunum í túlkun Svövu. Hún víesar til

keltískra goðsagna þar sem sagt er frá gyðjunni „Sovereignty“ (vald yfir landinu). Þessi yfir-gyðja er ung og fögur stúlka sem situr í gullhásæti, með silfur- eða gullker fyrir framan sig fullt af rauðum miði og ausu sem hún notar til að ausa miðinum úr kerinu í gullbolla nokkurn. Drykkinn gefur hún konungsefninu. Með drykknum og því sem kallað hefur verið „heilög armlög“, sem var táknað brúðkaup, helgar hún konunginn til valds og ríksis. Í þessari athöfn giftist konungurinn landinu á táknaðan hátt (*Skírnir*, haust 1988, 220–224).

Ein af röksemdum Svövu fyrir því að Gunnlöð hafi gegnt þessu hlutverki, verið norraen „sovereignty“, er nafn hennar. Írska orðið „flaith“ (laith-löð) þýðir hvort tveggja „vald/valdhafi“ eða „mjöður“. Þess eru dæmi í íslenskum fornritum að „flaith“ hafi verið þýtt með „löð“ t. d. í nafninu Cormflaith sem verður Kormlöð í Njáls sögu. „Löð“ merkir í fornu máli gestrisni, góðar viðtökur, gisting – eða boð. Hvort tveggja tengir Gunnlöðu við það hlutverk hennar að veita drykkinn. Fyrri liður nafnsins, „gunnur“ merkir orusta og sumir hafa því vilja skoða nafnið sem valkyrjunafn: Gunnlöð: sú sem laðast að orustum. Svava sér enga andstæðu við túlkun sína í valkyrju-tilvísuninni og bendir á að eitt af hlutverkum valkyrjanna í Valhöll var að veita öl, öl ódaudleikans. Alla vega er það bara ein kona sem ber nafnið Gunnlöð og ef síðari liður þess víesar til mjaðarins helga er hlutverk hennar fólgioð í nafninu. (*Skírnir*, haust 1988, 231–232)

Seinni hluti 105. erindis lýsir sárum trega yfir svikunum sem bitnað hafi á Gunnlöðu saklausri. Illvirki hefur verið framið. En í næstu vísu er Óðinn nokkuð ánægður með sig:

Rata munn
létumk rúms um fá
og um grjót gnaga.
Yfir og undir
stóðumk jötna vegir,
svo hætta eg höfði til. (106. erindi)

Hér er lýst undankomunni og á eftir fer:

Vel keypts hlutar (leiðr. Ó. B. fyrir *litar*)
hefi eg vel notið,
fás er fróðum vant
því að Óðrerir

er nú upp kominn
á alda vé jarðar. (107. erindi)

Mjöðurinn, sem gyðjan „Sovereignty“ veitir írsku konungunum, er kynngimagnaður og vel áfengur. En þetta er ekki bara hinn besti mjöður, hann er rauður. Litrinn virðist skipta miklu máli því að drykkurinn er nefndur eftir lit sínum: „derg flath“: hið rauða öl. Er það kannski skýringin á „vel keypts litar“? spyr Svava (225).

„Óðrerir“ hefur gjarna verið túlkaður sem „skáldamjöðurinn“ (sbr. „óður“ og „hrærir“) þ.e. innihald fyrir flátið – og er sú túlkun búin til með hliðsjón af Snorra sem segir ekkert um að Óðinn hafi stolið kerinu Óðreri. Þessu hafnar Svava náttúrlæga og les vísvuna eins og hún er, Óðinn tók sem sagt kerið. En hvert fór hann með það? Upp á yfirborð jarðar, úr neðanjarðarsalnum þar sem vígslan fór fram (*Skírnir*, haust 1988, 228–229).

Efi er mér á,
að eg væra enn kominn
jötna görðum úr
ef eg Gunnlaðar né nyttag,
innar góðu konu
þeirrar er lögðumk arm yfir. (108. erindi)

Þakklætið til Gunnlaðar og virðingin í erindinu hefur af eldri fræðimönnum oft verið lesin þannig að Gunnlöð hafi hjálpað Óðni að komast burt – enn er verið að lesa Snorra inn í Hávamálin. Þetta telur Svava fráleitt og túlkar vísuorðin þannig að það séu „armlögin“ sem hafi gefið Óðni kraft, kynngi, til að keyra það í gegn sem hann gerði. Svikin úr 105. vísu eru söm og særindin sem þeim fylgja. Og á þeim er hamrað í næstu tveimur vísum þar sem skiptir um sögumann, sjónarhorn, og fram kemur bitur ásökun í eins konar eftirmála, eða niðurstöðu:

Ins hindra dags
gengu hrímbursar
Háva ráðs að fregna
Háva höllu í.
Að Bólverki þeir spurðu,
ef hann væri með böndum kominn
eða hefði honum Suttungur um sóið. (109. erindi)

Baugeið Óðinn,
hygg eg, að unnið hafi;
hvað skal hans tryggðum trúa?
Suttung svikinn
hann létt sumbli frá
og grætta Gunnlöðu. (110. erindi)

Hér er ekki tóm til að rekja nánar fræðilegt ferðalag Svövu um keltísk og indversk trúarbrögð og ég vil vísa til greinar hennar í heild sinni. Niðurstaða hennar er sú að Snorri sé að segja frá goðsögn en Hávamál frá helgisið:

1. Snorri segir frá goðsögninni um hinn heilaga drykk ódauðleikans sem hetjan nær eftir miklar þrengingar. Þetta er flökku-goðsögn og kemur meðal annars fyrir í indverskum trúarbrögðum þar sem guðinn Indra bregður sér í arnarham og rænir „soma“, drykknum heilaga.
2. Inn í þessa sögu hjá Snorra slæðast leifar af ævaformum helgisið sem hann hefur ekki þekkt til hlýtar eða misskilið gjörsamlega. Það er sá helgisiður sem lýst er í Hávamálum, í Gunnlaðarbætti. Þar er sagt frá hinu heilaga brúðkaupi Gunnlaðar og Óðins. Mjöðurinn dýri í Hávamálum tengist konunginum og er dreypifórn, drykkur lífsins, á meðan Snorri tengir drykkinn skáldum og frædimönnum eða þekkingunni eingöngu. Og lokaniðurstaða Svövu um frásögn Snorra er þessi:

... og sú staðhæfing sem út úr henni má lesa og haldið hefur verið á lofti, að Gunnlöð hafi látið tælast til að gefa Óðni mjöðinn dýra, er rangtulkun. Goðsögur fjalla um hugmyndir fyrri tíðar manna um tilvist þeirra á jörðinni og eru vitnisburður um trúarbrögð þeirra og helgihald. Kjarni goðsagna er aldrei lágkúra. (Skírnir, haust 1988, 241).

II. Bygging bókarinnar

Gunnlaðar sögu er skipt í fimmtíu og einn kafla. Kaflarnir eru nafnlausir og ótölusettir en ég hef til hægðarauka númerað þá (með blýanti) og vísa til þessara númera auk blaðsíðutals.

Það er einkum þrennt sem einkennir heildarbyggingu *Gunnlaðar sögu*, en það er *hringurinn, hreyfingin og notkun endurtekninga*.

Hringurinn

Gunnlaðar saga hefst á fyrstu persónu frásögn móðurinnar sem situr um borð í flugvél á leið frá Kaupmannahöfn til Íslands. Á meðan á flugferðinni stendur (tæpa þrjá tíma) hugsar hún í endurliti um allt það sem gerst hefur um sumarið, „afbrot“ Disar, handtöku og allt sem fylgdi í kjölfar þess. Petta er ytri tími frásagnarinnar.

Undir lok bókarinnar eftir ferðalag (flug-ferð) textans og lesandans í innri tíma og rúmi frásagnarinnar er okkur aftur kippt inn í ytri tíma frásagnarinnar þ. e. í flugvélina, nútíðina, og tæpir þrír tímar eiga að hafa liðið frá því að frásögn móðurinnar hófst.

Goðir farþegar. Við erum nú í þann veginn að lenda á Keflavíkurflugvelli. Gerið svo vel að spenna beltin og sitja kyrr í ...

Almáttugur! Var ég staðin upp? Óskaplega brá mér! Við erum að lenda. Ég var búin að gleyma hvar ég var. (192)

En þessi hringur (nú, í flugvél / þá, í Kaupmannahöfn / nú, í flugvél) lokast bara til að opnast aftur. „Afbrot“ móðurinnar er afhjúpað í næst síðasta kafla, lögreglan bíður eftir að handtaka hana, hún mun verða að sitja í fangelsi fyrir sama brot og dóttirin, í fangelsinu ætlar hún að skrifa *Gunnlaðar sögu*:

Pegar ég er sest í fangelsið ætla ég að skrifa niður allt sem ég hef rifj-að upp á leið minni um háloftin. Og fiskurinn ljái ykkur heyrn því að ég ætla að tala máli okkar. Sannfaera ykkur öll um að ég/Dís/Gunnlöð hafi verið að endurheimta kerio. Ekki stela því. (196)

Hin listræna blekking fyrstu persónu sögunnar þ. e. að sögumaður sé höfundurinn er hér styrkt um leið og fortíð, nútíð og framtíð mætast og nýr hringur opnast (nú, í fangelsi / þá, í flugvél / nú, í fangelsi ...) *Gunnlaðar saga* er bók með mun flóknari tímasvið en hér hefur verið lýst því að nútímasviðin eru mörg og fortíðarsviðin líka. Línulaga og hring-

laga tími eru bæði virk í bókinni. Ytri tími frásagnarinnar þ. e. flugferðin er lína, dvöl móðurinnar í Kaupmannahöfn er lína og ef einhver vill setja tímasvið bókarinnar upp sem margar línur á mismunandi tímasviðum er það hægt. Hreyfingin á milli þeirra yrði þá eins konar „zikk-zakk“. Sú túlkunarleið er ekki valin hér heldur er hringurinn skoðaður sem yfirlíðað form frásagnar. Með því er ekki sagt að hinn línlaga tími og samspil hrings og línu í bókinni sé ekki verðugt rannsóknarefni.

Tímaskilningur gömlu akuryrkjusamfélaganna hafði náttúruna sem viðmið. Allt endurtekur sig í náttúrunni, sól fer á eftir mána, sumar á eftir vetri, líf á eftir dauða. Hringurinn er helsta tákni gyðjunnar í *Gunnlaðar sögu*, tákni hinnar eilífu hringrásar lífsins.

Pannig er líka tímaskilningur Dísar/Gunnlaðar. Móðirin sem er stressuð nútímkona, er alveg á móti þessu í byrjun, hennar tími er hin beina lína, stysta leiðin milli tveggja punkta. Í rás sögunnar verður afstaða hennar gagnvart „gervitímanum“ æ flóknari. Vegna þess að afstaða mannanna til tímans hefur löngum verið tilvistarleg spurning.

Í greininni „Stabat Mater“ (*Andvara*, 1988) ræði ég m. a. um tímann í *Gunnlaðar sögu* og vísa til þeirrar greinar. Sömuleiðis til skemmtilegrar greinar eftir Kristján B. Jónasson í *Tímariti Máls og menningar*, 3, 1990, þar sem hann fjallar um smásöguna „Endurkomu“ eftir Svövu Jakobsdóttur.* Einnig vil ég vísa til greinar eftir Maureen Thomas í *Skírni*, vor 1988, en grein hennar heitir „Gunnlaðar saga og kvenröddin í íslenskri bókmennaþaefð“.

Það er ekki nóg með að yfirlíðað bygging *Gunnlaðar sögu* sé hér á eftir lesin sem hringlaga, heldur eru margir smærri hringir lesnir inn í þann stóra eins og frásögnin spinnist áfram í hringjum.

* Kristján er á öndverðum meiði við þær kenningar sem lagðar eru til grundvallar í greininni „Stabat Mater“ og rangfærir nokkuð málflutning minn og Júlfu Kristevu í því að „hinn hringlaga tími“ sé tímaskilningur kvenna. Því hefur hvorug okkar Kristevu haldið fram. Hins vegar segir í „Stabat Mater“ að upprunalega standi konur nær hringlaga tímaskilningi en karlar vegna hringrásarinnar sem einkennir starfsemi kvenlíkamans og er okkur konum stöðug áminning um endurtekninguna, sem hrynjandi tilverunnar. Hitt er annað mál að konur læra undurfliðjott á klukkuna alveg eins og karlmenn. Bæði kynin geta líka horfið til annars tímaskilnings en hins línlaga um lengri eða skemmri tíma, vitandi eða óafvitandi, í uppreisn eða uppgjörf.

Hreyfingin

Gunnlaðar saga gerist á tveimur sviðum sem eru aðskilin til að byrja með en grípa fljótlega hvort inn í annað og/eða fljóta saman. Þetta eru *fortíðar-* eða *goðsagnasviðið*, svið Gunnlaðar, og *nútímasviðið* eða svið móðurinnar.

Móðirin heimsækir dótturina í fangelsið og tekur þátt í sögu Dísar/Gunnlaðar frá degi til dags. Sú saga endastingur lífi móðurinnar. Sjálf leggur hún á ráðin um að Dís/Gunnlöð verði úrskurðuð geðveik en iðrast þess beisklega. Samspilið á milli þessara tveggja sviða byggist mjög mikið upp á endurtekningum.

Endurtekningar

Endurtekningarnar í *Gunnlaðar sögu* byggjast á *hliðstæðum* og *andstæðum* á milli fortíðar- og nútímasviðs. Endurtekningar eru eins og víravirkir í texta *Gunnlaðar sögu* og við skulum staldra við nokkrar þeirra í hringsóli okkar hér á eftir.

Það sem hér hefur verið sagt um hina þaulhugsuðu byggingu *Gunnlaðar sögu* er varla hægt að taka til umræðu í beknum fyrr en öll *sagan hefur verið lesin*. Umræðuefnið varðar nefnilega heildarmynd bókarinnar. Hins vegar mætti vel undirbyggja þá umræðu skipulega með því að segja nemendum í upphafi frá mikilvægi og þýðingu hringsins í þessari bók og hvetja þau til að gefa gaum að því hvernig sagan vindur sig á milli endurtekninganna.

III. Hringir

1. Vandræðaunglingur og móðir hennar

Kaflaskipting – efnisyfirlit:

1. Móðirin í flugvélinni á leið heim til Íslands ásamt Dís og tveimur gæslumönnum. Hugleiðingar um skáldskap og veruleika, frelsi og ófrelsi (5–10).
2. Móðirin: hugleiðingar um skyldur og ábyrgð (11–13).
3. Móðirin rifjar upp fyrstu viðbrögð sín og föðurins við fréttinni

um afbrot Dísar (14–17).

4. Fyrsta heimsókn móðurinnar til Dísar í fangelsið í Kaupmannahöfn. Dís heldur fast við sakleysi sitt (18–21).
5. Samtal móðurinnar og Dísar: móðirin ráðvillt (22–23).
6. Móðirin endursegit heimsókn Dísar á forngrípasafnið og það hvernig Dís var á dularfullan hátt seidd aftur í tímann til eiraldar og Gunnlaðar (24–28).
7. Móðirin heimsækir danskan lögfræðing, verjanda Dísar. Lögfræðingurinn biður hana að komast til botns í þessari sögu Dísar um Gunnlöðu (29–37).
8. Önnur heimsókn móðurinnar til Dísar í fangelsið. Móðirin byrjar að hlusta á Dís og taka þátt í sögu hennar (38–41)

Móðirin er sögumaður okkar í fyrsta hluta bókarinnar, fram að áttunda kafla. Strax á fyrstu blaðsíðunni talar hún um skáldskapinn; hún hefur ekki tekið með sér lesefni í ferðalagið og beygir sig ósjálfrátt niður að töskunni sinni:

... eins og ég haldi að einhver reyfari hafi allt í einu hlutgerst í töskunni.... Reyfari? Þú verður að dæma um það. Það er ekki ég sem er höfundurinn. Það er Dís, dóttir okkar. Ef til vill ekki hún heldur. (5)

Það er einkenni margra nýrri skáldsagna að ræða sjálfar sig á þennan hátt, ræða samband veruleika og skáldskapar og samband frásagnarinnar við aðrar frásagnir og bókmenntagreinar. Textinn verður „bókmenntir um bókmenntir“ (meta-litteratur). Allur fortíðar-eða goðsagnahluti *Gunnlaðar sögu* er náttúrlega „bókmenntir um bókmenntir“, en þetta er líka uppi á teningnum í nútímhlanum.

Eitt af frásagnarmynstrunum sem notað er í nútímhlanum *Gunnlaðar sögu* er mynthur leynilöggreglusögunnar. Glæpurinn verið framinng þegar sagan hefst eins og svo oft í leynilöggreglusögum. Það fáum við að vita strax og okkur er sagt að Dís sé í vörslu löggreglunnar. Það er hins vegar ekki fyrr en í þrója kafla sem við fáum að vita hvað hún gerði (bls. 16). Glæpurinn er jafn óskiljanlegur í augum okkar og móðurinnar þegar hún (leynilöggreglumaðurinn) kemur til Kaupmannahafnar. Móðirin er síðan alla bókina að upplýsa „glæpinn“ með því að hlusta á (yfirheyra) „sakamanninn“, með því að lesa sér til, kanna umhverfi dótturinnar og leggja saman two og two. Spurningin sem verður að svara er: hvers vegna gerðist þetta? Og þá verður lykilspurningin: hver var/er Gunnlöð?

Óðinn stal frá henni skáldskapnum, hafði ég sagt. Svo mundi ég ekki meira. Það var satt. Ég vissi ekkert... mundi ekkert. Nema þetta. Og því nær sem dró fangelsinu fór sú spurning með æ meiri þunga að sækja á huga mér: Hvers vegna taldi ég mig muna þetta? (38).

Sjónvarpið, kvíkmyndin og frásagnarform hennar leika sömuleiðis stórt hlutverk í frásögn móðurinnar. Á blaðsíðu 6 minna löggreglumennirnir móðurina á ameríkska bíómynd og síðar í frásögninni er oft vísað til myndrænna frásagnaraðferða (yfirlitsmynda, nærmýnda, sjónarhorna í kvíkmynd o. s. frv.), vegna þess að móðirin hefur horft mikið á sjónvarp eins og flest nútímafólk.

TIL ATHUGUNAR

Allt þetta er hægt að taka til umræðu strax í sambandi við fyrsta kaflann (sem er mjög „þéttur“) og það mætti vel hugsa sér að tengja umræðu um „bókmenntir um bókmenntir“ einhvers konar ritunarverkefnum. Til dæmis mætti biðja nemendur að taka kaflann frá „Og samt gerði ég allt sem í mínu valdi stóð... Þetta gat ekki verið heilbriglt!“ (8–9) og skrifa í u. þ. b. fimmtíð mínútur um óstýrilæti Dísar og viðhorf móðurinnar séð frá sjónarhlíð Dísar. Ritverkin mætti síðan lesa upphátt í beknum.

Hér og síðar mætti líka hugsa sér verkefni út frá frásagnarmynstrum og frásagnartækni kvíkmyndarinnar, þ. e. a. s. að skrifa eins sjónræna lýsingu og unnt er (fylgja persónum, súmma, klippa, byggja upp myndaröð – allt í sæmilega lipurri frásögn).

Í fyrsta hlutanum lýsir móðirin sambandi sínu við eiginmanninn, og sambandi þeirra við Dís. Fyrir utan „ég“ móðurinnar kemur önnur persóna til sögunnar í upphafi fyrsta kaflans, þ. e. „þú“ sem er faðirinn. Móðirin beinir máli sínu til hans og hann verður þannig formlegur „lesandi“ sögunnar og persóna í henni um leið þó fjarverandi sé.

Persóna föðurins verður aldrei mjög skýr, en við getum engu að síður gert okkur nokkra grein fyrir því hvernig maður hann er, bæði vegna

lýsingar móðurinnar á honum og vegna viðbragðanna sem hún gerir ráð fyrir hjá honum:

Ég er að reyna að telja mér trú um að hún hafi gert þetta af tillitssemi við mig. Pakka skyldi henni, heyri ég þig segja. Við höfum ekki hing-að til talist til góðkunningar löggreglunnar! (6)

Öll bókin er skrifuð til föðurins, tilraun móðurinnar til að útskýra fyrir honum það sem gerðist og vinna hann á band þeirra mæðgna. Móðirin höfðar til hans og vill að hann fylgi henni gegnum reynslu sumarsins vegna þess að skilningur hans og stuðningur skiptir hana miklu máli. Móðirin er að sjálfsögðu breytt eftir reynslu sumarsins, en hún reynir að höfða til föðurins, draga hann inn í frásögnina, fá hann til að taka þátt í sinni reynslu eins og hún tók þátt í reynslu Dísar. Saga móðurinnar er þannig jafnframt þroskasaga (enn ein bókmenntagreinin).

Í upphafi eru þau hjónin alveg samtaka, alveg sammála um pólitík, lífsstíl og það hve erfið dóttirin Dís sé. Þau eru bæði efnishyggjufólk, smáborgarar og ákaflega viðkvæm fyrir áliti annarra. Þau haga lífi sínu samkvæmt því hvað „fólk gæti haldið“. Þetta kemur fram í fyrstu þremur köflum bókarinnar (5-17).

Um leið kemur fram að móðirin ber meiri ábyrgð á Dís en faðirinn. Móðurást hennar einkennist, eins og líf hennar að öðru leyti, af smáborgaraskap og ótta við álít annarra. Hún er svo upptekin af því að gera fyrirmyndarbarn úr Dís, að hún tekur það ekki gilt að Dís sé sjálfstæð persóna og hugsi öðru vísi en hún sjálf og faðirinn. Spennan á milli móðurinnar og Dísar kemur skýrt fram bæði í 4. og 5. kafla (18-23).

Löngun móðurinnar til að vernda dótturina, halda henni hjá sér, eiga hana – stangast á við löngun hennar til að barnið vaxi og spjari sig sjálf. Þetta er hin fyrsta *mótsögn kærleikans* (19) en móðirin á margt ólært bæði um dóttur sína og það að elskar einhvern.

Í því sambandi má benda á að Dís fær ekki að taka við frásögninni til að byrja með. Hún talar í textanum (verður „égg“) en bara í samtali við móðurina, sem persóna í sögu hennar. Það er ekki fyrr en móðirin byrjar að gefa eftir og fer (nauðug) að taka þátt í sögu Dísar að hún fær sjálf að taka við frásögninni í fyrstu persónu. (40) Fyrsta frásögn Dísar í sjötta kafla (24-28) er þannig endursögð í þriðju persónu af móðurinni. Í þeim kafla, heimsókn Dísar á Þjóðminjasafnið, kemur hringurinn fyrir alls staðar og vert að athuga vel hvað Dís sér á safninu.

Dansmeyjarnar í lendapilsunum (25) koma aftur fyrir í kaflanum um konungsvígluna (157-158) og þar kemur líka fyrir „sólardiskurinn“ eða hinn forni spegill (154) sem Dís sér í sýningarglugganum (26). Í þeim spegli sér hún andlit sitt eða Gunnlaðar – í sama spegli löngu síðar sér Gunnlöð andlit gyðjunnar (Dísar?). Það væri gaman að biðja nemendur að teikna spegilinn eftir lýsingu bókarinnar og bera síðan saman árangurinn á töflu!

Fyrsti hlutinn býr lesendur undir sögu Gunnlaðar og það þarf að koma ýmsum upplýsingum á framfæri. Hugur móðurinnar reikar og hugrenningatengsl hennar í fyrstu köflunum kunna að virka sundurlaus – en í raun er textinn límdur saman með endurtekningum sem vert er að gefa gaum.

Þema fyrsta kaflans er til dæmis „ófrelsið“ og „frelsið“. Fyrst er spurt: Er skáldskapurinn „fangi eins og Dís sem situr milli þessara tveggja manna . . .“ (5)? Svo er löggreglumönnunum lýst, eins og „föngum“ í varðmannshlutverkum sínum, ósköp broslegum. Loks er Dís lýst eins og andstæðu þeirra, frjálsri svo að hún líkist fugli sem muni hefja sig til flugs þá og þegar (7). Að þessu er komið aftur á næstu síðu: „Hefurðu nokkurn tíma séð frjálsan fanga?“ (8) Og loks talar móðirin um það hvernig hún fór að því að fá Dís úrskurðaða geðveika, hvernig hún lék sitt hlutverk – „fangi“ hvers? (10).

Í þriðja kafla er gaman að fylgja eftir myndmáli og vísunum sem lúta að vatni (og trúarbókmennntum): „Ég þvæ hendur mínar“ (vatn/sekt, 14), „. . . eins og ég hefði alla tíð vitað að svona mundi fara og nú vildi ég þvo hendur mínar. Ekki drekka þennan kaleik í botn“ (vatn/þjáning, 15). Og svo: „Okkur vantaði farveg. Það var stífla einhvers staðar. Tilfinningar okkar streymdu eins og yfirborðsvatn í rigningu sem finnur sér tilviljunarkenndar leiðir á flóttu undan sjálfu sér. Uppsprettan sem á að eiga sér öruggan farveg eftir þúsund ára markvissa þolinmæði og þekkir átt sína af eðlisávisun var stífluð og vökvæði engar trjárætur.“ (vatn/líf, 16)

Myndinni af vatnsborðinu er síðan haldið áfram í lokum kaflans þar sem talað er um virðulegt bringusund góðborgarans sem „kann hvorki kafsund né flugsund“. Bringusundið tengir síðan þennan kafla og þann næsta.

Það er langt frá því að allir kaflar séu svo þrungnir af endurtekningum og tilvísunum – en þessi dæmi sýna það sem áður var sagt að það

borgar sig að lesa þennan texta vel og vandlega.

TIL ATHUGUNAR

Eftir fyrsta hringinn væri ef til vill vert að ræða upplýsingarnar sem við höfum fengið um persónurnar á nútímasviðinu og þá fyrst og fremst sögumann okkar þ. e.:

Hvernig kona er móðirin áður en hún fer að taka þátt í reynslu Dísar? Hvernig er samband hennar og Dísar? Hvernig er faðirinn? Hvernig er samband hans og móðurinnar? Hvernig fjölskylda eru þau? Hvernig er Dís? Er hún galin? Eða er hún bara óvenju sjálfstæður og skapandi unglingsur?

2. Uppfræðsla Gunnlaðar, uppfræðsla móðurinnar

Kaflaskipting – efnisyfirlit:

9. Móðirin kemur á krá Önnu í fyrsta sinn (42 – 45).
10. Móðirin kastar upp á hótelinu (46–48).
11. Dís: Gunnlöð leiðir hana út úr jarðgöngunum (49).
12. Móðirin endurseigir sögu Dísar, lýsir landslaginu sem blasir við henni þegar kemur út úr jarðgöngunum. Dís tekur við frásögninni. Dís verður að Gunnlöðu sem tekur við frásögninni. Urður kemur til sögunnar (50–55).
13. Móðirin fer aftur á krána. Anna býður henni að flytja til sín (56–58).
14. Móðirin flytur til Önnu, Gunnlöð íhugar áminningu Urðar (59–62).
15. Gunnlöð: Faðir hennar og Urður ræða konungsvígsluna framundan við Gunnlöðu. Fyrirboðar (63–66).
16. Móðirin og lögfræðingurinn. Móðirin fær því framengt að Dís verði send í geðrannsókn (67–70).
17. Gunnlöð: Um þekkingu Urðar (71–73).
18. Móðirin horfir á náttúruna í garði geðveikrahælisins (74–76).
19. Móðirin og geðlæknirinn ræða Dís (77–82).
20. Móðirin hugsar um goðsögn og veruleika í flugvélinni (83–87).

21. Gunnlöð og Loki (84–89).
22. Móðirin og Anna (90–94).
23. Móðirin fer á bókasafn til að lesa goðafræði (95–97).
24. Gunnlöð: Um mjööinn (98–99).
25. Móðirin talar sárhrygg og reið við Önnu um sögu Snorra af skáldskaparmiðinum (100–104).
26. Gunnlöð: Óðinn kemur. Undirbúningur víglunnar hefst (105–106).
27. Gunnlöð undirbýr konungsvígslu, móðirin þvær dükana úr krá Önnu (107–111).

Í 9. og 10. kafla kastast móðirin á milli andstæðra tilfinninga: reiði, hryggðar, ótta og ástar. Hún stendur á mörkum tveggja heima, ef svo mætti að orði komast og hún hatar öryggisleysið. Fyrri tilveru hennar er lokið, hún á ekki afturkvæmt í þann borgaralega, yfirborðslega heim sem hún hefur tilheyrt og hún veit ekki hvað er framundan. Ótti móðurinnar við hið óþekkta kemur m. a. fram í viðhorfi hennar til unglings: „Ég er hrædd við unglings. Mér finnst þeir ógna mér . . . Ég er hrædd við unglings. Maður veit aldrei hvað bærist með þeim.“(43).

Unglingarnir eru á mörkum þess að vera börn og fullorðnir. Þeir eru hættir að vera börn og þar með háðir hinum fullorðnu, en þeir hafa ekki ennþá gengið inn í heim hinna fullorðnu eða skuldbundið sig til að bera ábyrgð á honum. Móðirin getur þannig hvorki reiknað með hlýðni né uppreisn og hið „kaotíkska“ gerir hana hrædda.

Í þessu millibilsástandi og öryggisleysi hafnar hún á krá Önnu, krá atvinnuleysingja og utangarðsmanna, krá sem „passar ekki fyrir hana“. Og þegar hún talar við föðurinn í 10. kafla byrjar hún að þegja yfir einhverju, halda einhverju leyndu fyrir honum, einhverju óviðurkvæmili. Einhverju sem kemur henni til að kasta upp á hótelherberginu.

Þrisvar sinnum upplifir móðirin eitthvað sem sker þvert í gegnum orðin og hugtökum sem heimsmynd hennar er byggð úr og svörun hennar er ekki rökræn eða hugsuð, heldur svarar líkami hennar. Þetta gerist í fyrsta sinn þegar hún sér Dís í fangelsinu (19), í annað sinn þegar hún kastar upp á hótelinu (47) og í þriðja sinn þegar hún sér ungu móðurina, eiturlýfjaneytandann með barnið á brjóstinu (124). Það sem fær móðurina til að kasta upp (reyna að kasta einhverju út úr líkama sínum/vitund sinni myndi sálgreiningin segja) eru ekki pylsur Önnu, heldur yfirskilvitleg þekking eða reynsla sem hún vill ekki hafa. Þetta kemur

fram seinna, hér kann móðirin ekki að þýða fyrirboðana, túlka sín eigin viðbrögð.

Í 11. kafla segir Dís frá, en í 12. kafla á umbreytingin sér stað þar sem Dís verður að Gunnlööu. Vert er að athuga að umbreytingin gerist í þremur áföngum. Fyrst eru Dís og Gunnlööd algerlega aðskildar í sögu Dísa. Gunnlööd kallar á Dís gegnum spegilinn og seiðir hana til sín. Þetta er endurfæðing Dísa, myndmálið í lýsingunni vísar til fæðingar eða dauða: „... fannst hún vera að detta en sogdaist svo af feykihraða líkt og gegnum djúpan brunn í átt til ljóssins . . .“ (26–27). Sviðið er höllinn sem reynist vera gullsalurinn, bústaður gyðjunnar, staðurinn þar sem svikin áttu sér stað, sbr. 140. Tíminn sem Dís fæðist inn í er hins vegar óræður vegna þess að þetta er *tími goðsögunnar, tími eilífðarinnar*.

Þetta er jafnframt tími fortíðarsviðsins, en hann skiptist í tvennt: tímann fyrir og eftir svikin. Við komum fyrst inn í tímann *eftir* svikin, í salinn sem er rændur dýrð sinni og fegurð. Frá þessu sviði leiðir Gunnlööd Dís aftur gegnum hin þróngu (fæðingar)göng í ellefta kafla og Dís endurfæðist öðru sinni, tíminn er sá sami, tími goðsögunnar, eftir svikin, en sviðið er heimkynni Gunnlaðar á fjallinu við rætur lífstrésins. Landið er eyðiland, skrælnað, dauðamerkt.

Og í þriðja sinn endurfæðist Dís (51–52), að þessu sinni fæðist hún sem Gunnlööd til þess að lifa sögu hennar og nú er tíminn bæði „fastsettur“ og óræður; atburðirnir gerast frá hausti til nýársdags – *fyrir* svikin, árið sem Gunnlööd er sautján eða átján ára, árið sem Óðinn sveik hana og gyðjuna.

Í samtali um *Gunnlaðar sögu* sagði Svava að sér hefði verið nokkur vandi á höndum að búa til persónu eins og Gunnlööu. Persónu sem er til fyrir bibliuna, boðorðin trú og kristinn dóm. Hvernig er hægt að lýsa mannesku sem þekkir ekki svik, veit ekki hvað orðið þýðir? Hvernig er hægt að lýsa slíkri stúlkuna og sakleysi hennar – án þess að hún virki einföld, fáfróð eða „frumstæð“? Lausn Svövu var að leggja áherslu á hið ljóðræna, á hið mystiska, búa til öðru vísni heim, með öðru vísni viðmiðunum.

TIL ATHUGUNAR

Hér er gráupplagt efni í ritunarvinnu með nemendum. Hvernig á maður að lýsa stúlkukorni, sem lifir, hugsar og elskar á eiröld? Hvernig getur maður lýst persónu sem þekkir ekki bíl eða sjónvarp eða rafmagn eða hamborgara? Það mætti biðja nemendur að lýsa ímynduðum jafnaldra sínum á eiröld, bara einhverri einfaldri athöfn hans eða hennar, t. d. heimsókn til vinar eða vinkonu. Í þessari lýsingu mætti ekki eitt einasta orð vísa til nútíma menningar, tækni eða hugmyndaheims!

Það segir sig sjálf t að slík lýsing getur ekki byrjað á því sem má ekki koma fyrir – það myndi æra óstöðugan. Við verðum að byrja í því sem er sameiginlegt, og hvað er það?

Í fyrsta kafla Gunnlaðar sögunnar, þ. e. tólfta kaflanum, er lýst skyldustörfum og heimkynnum Gunnlaðar. Hér byrjar Svava líka að búa til fortíðarsviðið en ummæli geðlæknisins í nítjánda kafla eru fyndin úttekt á því athæfi:

„Það væri fremur óvenjulegt að fantasíusjúklingar – auðvitað notaði hann eitthvert fagorð en merkingin var þessi – væru svona samkvæmir sjálfum sér og skipulegir í hugsun, allt að því raunsær í fantasíu sinni. Þarna væri hún búin að byggja upp heilt ríki með föstu þjóðskipulagi: konungi, blótgoða og bændafólk, verslun með raf og gull. Gull og grænir skógar. Friður. Hann talaði allt í einu eins og ferðamálafrömuður að selja mér sumarferð og eitt andartak smaug í rödd hans nánast ómerkjanlegur tregi. Ég heyrði ekki betur en hann langaði þangað sjálfan! (81).

Svava býr heim Gunnlaðar til, goðsagnasviðið, með því að setja saman brot og staði úr goðakvæðum, Völuspá, Snorra-Eddu og alþjóðlegum goðsagnaarfi – eins og áður hefur verið talað um. Lýsingin á Ask Yggdrasils er í Völuspá:

Ask veit eg standa
heitir Yggdrassill,
hár baðmur, ausinn
hvíta auri;

þaðan koma döggvar
þær er í dala falla,
stendur æ yfir grænn
Urðarbrunni.

Og Snorri segir:

Þá mælir Gangleri:

– Hvar er höfuðstaðurinn eða helgistaður guðanna?

Hár segir:

– Það er að aski Yggdrasils. Þar skulu guðin eiga dóma sína hvern dag.

Þá mælir Gangleri:

– Hvað er að segja frá þeim stað?

Þá segir Jafnhár:

– Askurinn er allra trjáa mestur og beztur. Limar hans dreifast yfir heim allan og standa yfir himni. Þrjár rætur trésins halda því upp og standa afar breitt. Ein er með ásum, önnur með hrímpursum, þar sem forðum var Ginnungagap. Hin þriðja stendur yfir Niflheimi, og undir þeirri rót er Hvergelmir, en Níðhangur nagar neðan rótina. En undir þeirri rót, er til hrímpursa horfir, þar er Mímisbrunnur, er spekt og mannvit er í fólgjó. Og heitir sá Mímir, er á brunninn. Hann er fullur af ví sindum, fyrir því að hann drekkur af brunninum af horninu Gjallarhorni. . . . Þriðja rót asksins stendur á himni, og undir þeirri rót er sá brunnur, er mjög er heilagur og heitir Urðarbrunnur. Þar eiga guðin dómstað sinn. . .

Þá mælir Gangleri:

– Hvað er fleira stórmerkja að segja frá askinum?

Hár segir:

– Margt er þar af að segja. Örn einn situr í limum asksins, og er hann margs vitandi. En á milli augna honum situr haukur sá, er heitir Veðurfölnir. Íkorni sá, er heitir Ratatoskur, rennur upp og niður eftir askinum og ber öfundarorð milli arnarins og Níðhöggs. . . .

Enn er það sagt, að nornirnar, þær er byggja við Urðarbrunn, taka hvern dag vatn í brunninum og við aurinn þann, er liggur um brunninn, og ausa upp yfir askinn, til þess að ei skuli limar hanstréna eður fúna. En það vatn er svo heilagt, að allir hlutir, þeir er þar koma í brunninn, verða svo hvítir sem hinna sú, er skjall heitir, er innan liggur við eggskurn; svo sem hér segir: Ask veit eg ausinn. . . .

(Snorra-Edda, 1975, 31-35).

Margt hefur verið ritað og rannsakað um hið heilaga tré, lífstréð, sem er þekkt í ákaflega mörgum trúarbrögðum. Takið eftir að á meðan Snorri hleður táknaðennum fyrirbærum á askinn, er í Gunnlaðarsögu einfölduð, stílhrein lýsing á hlutverki og tákngildi asksins sem tengir himinn og jörð.

Tunglið og nótin voru tímaviðmið í hinu forna tímatali (sbr. fyrir þremur náttum . . . fyrir tveimur tunglum o. s. frv.) Í *Gunnlaðar sögu*, 33. kafla er talað um „mánagoðið“ sem tengdur er mikill átrúnaður, enda veltur framhald tímans á því að mánagoðið endurfæðist.

Hinn dularfulla Eggþé sem kemur fyrir í vísu 42 og 43 í Völuspá gerir Svava að varðmanni bústaðarins helga við rætur asksins. Jódís, hestgyðjan, sem gætir og riður mánahryssunni er eini nafngreindi kvenpresturinn eða undirygðjan fyrir utan Gunnlöðu og Urði, en í bústaðnum búa aðeins konur. Hlutverk þeirra er að sjá um hina daglegu helgisiði og fórnir kringum tákni og helgidóma gyðjunnar. Þær eru helg- aðar gyðjunni.

Hlutverk blótgoðans, föður Gunnlaðar (Suttungs? Mímis?) og presta hans, er að varðveita þekkinguna um upphaf heimsins og túlka vilja goðanna. Þeir stjórna einnig blótum og blótgoðinn sér um uppfræðslu nýs konungs. Blótgoðinn er þannig milliliður á milli guðdómsins og mannanna og faðir Gunnlaðar hefur náið samband bæði við Urði og konunginn (15. kafli).

Gunnlöð er hvort tveggja í senn, „venjuleg“ unglingsstelpa sem hefur áhuga á fötum og strákum – og hún er *útvalin*. Hún er dóttir tveggja af æðstu embættismönnum ríkisins, hofgyðunnar og blótgoðans og þó ekki væri nema þess vegna gæti hún varla orðið „venjuleg“. Ekki frekar en börn „frægra foreldra“ í dag. Eða konungborin börn eða börn sem þjálfuð eru frá blautu barnsbeini í sþróttum vegna þess að þau eiga að verða afreksmenn. Gunnlöð sameinar eiginlega allt þetta.

Nafnið sem faðir hennar velur henni sýnir líka hvert hlutskipti hann ætlar henni frá upphafi, eins og Urður bendir á (61). Um nafn Gunnlaðar fjallar Svava í Skírnisritgerðinni sem áður hefur verið talað um. Gunnlöð er þannig *útvalin*, og í rás sögunnar verður henni smám saman ljós alvara þess.

Á grundvelli 12., 14. og 15. kafla, þar sem Gunnlöð talar, mætti rita um og ræða þá samfélagsmynd sem dregin er upp á fortíðarsviðinu og stöðu Gunnlaðar í þessu samfélagi.

Í 15. kafla segja faðirinn og Urður Gunnlöðu frá konungsvígslunni framundan, sem þýðir að hún verður að taka við hlutverki hofgyðjunar eftir nokkra mánuði og uppfylla sitt heilagasta hlutverk, þ. e. að hýsa gyðjuna í líkama sínum.

Á meðan þessu fer fram á fortíðarsviðinu er móðirin önnum kafin við að fá Dís/Gunnlöðu dæmda geðveika. Ekki líður henni vel yfir því. Og takið eftir andstæðunum og hliðstæðunum í sögum þeirra:

1. Í upphafi er Dís „afbrotaunglingur“, fangelsismatur (niðri), móðirin er borgaraleg heiðurskona með allt sitt á þurru (uppi).
2. Dís „fellur“ niður á fortíðarsviðið (niðri) og rís um leið félagslega í því að hún verður að stúlku sem ætlað er eitt æðsta embætti ríkisins (uppi). Móðirin er áfram á nútíðarsviðinu en „fellur“ félagslega niður í hóp utangarðsmanna, atvinnuleysingjanna, þeirra sem kerfið hefur hafnað (niðri) um leið og hún þroskast og stígur upp á við sem manneskja (uppi).
3. Anna verður verndari og kennari móðurinnar á sama hátt og Urður er verndari og kennari Gunnlaðar. Á sama hátt og Urður treystir þessi alþýðukona engu öðru en reynsluþekkingu sinni, kærir sig kollótta um ytri umbúnað en gengur beint að kjarna hvers máls. Þó að Anna sé „verndari“ móðurinnar, vorkennir hún móðurinni ekki, hlífir henni aldrei og lýgur aldrei að henni: „Pessi kona, hugsaði ég, tekur aldrei frá mér þjáninguna og þó vil ég hvergi vera nema hér.“ (92–94). Anna stendur vörð um eða verndar þroska móðurinnar, leit hennar, eins og Urður Gunnlaðar.

Móðirin sveigir rannsóknina í þá átt að Dís verði úrskurðuð geðveik, ekki daemd fyrir hryðjuverk. Hún fær lögfræðinginn á sitt band og síðar geðlækninn. Af hverju líður henni svona illa út af þessu?

Hún og maðurinn hennar eiga pólitískra og efnahagslegra hagsmuna að gæta í þessari niðurstöðu sbr. samninginn við herinn (16; 33–34). Þetta skapar að vonum sektarkennd hjá móðurinni. Er hún að fórnar dóttur sinni?

Og það er fleira sem brýst um í henni. Hún „veit“ að Gunnlöð er saklaus, en hún veit ekki af hverju hún veit það. Hún svarar ó-sjálf-rátt spurningu lögfræðingsins um það hver Gunnlöð hafi verið: „Óðinn stal frá henni skáldskapnum“ (35). Og í annað sinn svarar hún spurningu geðlæknisins um Gunnlöðu á sama hátt (81). Og í þriðja sinn svarar hún Önnu: „Óðinn stal frá henni skáldskapnum“ (94). Hvaðan kemur henni

þessi vitneskja?

Henni fer smám saman að skiljast að hún hefur aldrei og getur aldrei átt dóttur sína. Þær tvær hafa háð valdabaráttu og þá er móðirin reið, en þegar henni byrjar að skiljast að það að „eiga og elska“ er þversögn verður hún hrygg.

„Symbiosa“ eða „samlífi“ er hugtak úr líffræðinni og táknað samlíf sníkjuplöntu og plöntunnar sem hún lifir á. Hvorug getur án hinnar verið eftir að samlífið er komið á. Báðar deyja ef þær eru skildar að. Práin eftir slíkri sam-einingu og þörfin fyrir aðskilnaðinn er önnur mótsögn kærleikans sem móðirin hugsar um í 18. kafla. En getur hún afsalað sér raunverulegum eða ímynduðum völdum yfir dótturinni?

Það er engin tilviljun að næst á eftir köflunum um „þversögn kærleikans“ (kaflar 18, 19 og 20) á nútímasviðinu fer kafli um Gunnlöðu og Loka á fortíðarsviðinu.

Þau tvö eru svo nákomin að Gunnlöð á bágtr með að skilja á milli þeirra. Þau eru alin upp saman (86), þau eru hrifin hvort af öðru: „Þegar ég var lítil var ég ekki í vafa um að ég mundi gefast Loka. Áður en ég vissi að ég yrði hofgyðja.“ (87). Bæði eru þau venjuleg og óvenjuleg, þau eru „undrabörn“ – „útvalin“.

Loki í Snorra Eddu er eitt alflóknasta og að mörgu leyti skemmtilegasta goðið. Hann er af jötnaættum eins og Gunnlöð og skýtur upp kollinum alls staðar í Eddunni í ólíkum hlutverkum. Oftast kemur hann illu til leiðar – en hann er líka sá sem leysir vandræði „góðu goðanna“ með slægð sinni og ímyndunarafla. Hann er „bragðarefurinn“. Snorri gefur honum að auki sterk einkenni djöfulsins úr kristinni trú – en samt eimir eftir af tign Loka í Eddu Snorra, hann er sá sem kemur fyrstur á svíðið, ásamt Öðni, og fer síðastur. Það er hann sem heyr lokaorustuna við Heimdall í Ragnarökum. Peir tveir standa uppi síðastir eins og Kurt Schier benti á í fyrrlestri á Snorrastefnu í Reykjavík í júlí 1990.

Í *Gunnlaðar sögu* er Loki sá sem á að taka við hlutverki blótgoðans, föður Gunnlaðar. Hann er sem sagt prestsefnið vegna hæfileika sinna og sérstæðra eiginleika. Persóna hans er samsett úr „öllu sem einhvern tíma hefur verið“, ekki aðeins vegna ímyndunarafls hans heldur líka vegna reynslu hans. Endurholdgunarkenningin er byggð inn í trú Gunnlaðar og Loka. Loki er hins vegar gæddur þeiri sérstöku gáfu að muna öll sín fyrri tilverustig og Gunnlöð veit að „hann var einn af þeim fáum sem bar í sér kviku alls því aldrei hafði dáið í honum nokkurt líf sem einu sinni var. Hann mundi líf steina og jurta og hverrar skepnu. Hann

þekkti ekki einungis líf beggja kynja heldur og það líf er lifað var áður en allt kvikt greindist í andstæður sínar.“ (88)

En Loka í *Gunnlaðar sögu* má líka túlka sem listamanninn í persónusafni sögunnar, skáldið og leikarann sem getur brugðið sér í allra kvíkinda líki. Það á fyrir Gunnlöðu og Loka að liggja að fara hvort sína leið og vert er að athuga í 21. kaflanum að Gunnlöð er svo handviss um það framan af að Loki sé eins konar framlenging á sér (eins og hendir ástfangið fólk) að hún lætur sér sjást yfir mikilvæga fyrirboða. Hún sér ekki að Loki er byrjaður að verða fyrir áhrifum af Óðni, dettur ekki í hug að Óðni sé alvara og að það muni þýða hennar eigin tortímingu. Henni dettur heldur ekki í hug að leikurinn sé Loka svo í blóð borinn að hann hafi ekki aðeins hlíft henni við fullum trúnaði áður, heldur haldi hann áfram að leika hlutverk gagnvart henni. Meira um Loka seinna.

Í 27. kafla verða hvörf á báðum frásagnarsviðunum.

Á fortíðarsviðinu er Óðinn kominn yfir ána, undirbúningur hans og uppfræðsla eru hafin hjá föður Gunnlaðar. Urður og Gunnlöð hefja undirbúning konungsvígslunnar. Gunnlöð gerir sér nú ekki aðeins grein fyrir ábyrgð sinni heldur er hún tilbúin til að axla hana. Oft hefur Gunnlöð farið yfir og endurtekið fræði Urðar um lögmál gyðjunnar en hér fær rödd hennar nýjan, myndugan hljóm (107).

Þegar hún talar um að „bannið“ sé ekki til í munni Urðar (þú skalt ekki...) hrekkur móðirin við í fangaklefanum. Heimsmynd hennar sjálfar er byggð upp af bönnum. Hið borgaralega samfélag er byggt á bönnum. Borgarlegt siðgæði er byggt á bönnum – boðorðin tíu eru jafn mörg bönn. Og á bak við þetta allt saman er rökstuðningur, oft þversagnakenndur, enda ekki ætlast til þess beinlínis að menn skilji hann – heldur hlýði bönnunum möglunarlaust. Traust Gunnlaðar til Urðar og takmarkalaust traust hennar til gyðjunnar sprettur af því að nú hefur Gunnlöð skilið að hún sjálf, örlog hennar sem einstaklings, skipta ekki máli öðru vísi en sem tónn í hinni miklu lífssinfóníu gyðjunnar. Fátt ögrar einstaklingshyggju og rökhyggju móðurinnar meira og hún reynir að brjótast inn í heim Gunnlaðar, í „móðursýkis-kasti“ (109).

Flest höfum við trúlega upplifað að heyra sjálf okkur segja eitthvað sem við ætluðum kannski ekki að segja, a. m. k. ekki í þeim dómadags klisjum sem hafa skoppað upp úr okkur. Það verður trúnaðarbrestur á milli okkar og málsins. Við hugsum kannski: Af hverju sagði ég þetta? Ég ætlaði að segja eitthvað annað? Trúnaðarbresturinn sem verður á

milli móðurinnar og tungumálsins þegar hún fær að vita um að neitunin sé ekki til hjá Urði, er hins vegar algjör. Hefðbundin viðhorf tala í gegnum hana, hún heyrir þrasið í sjálfrí sér hissa og leið. Það var ekki þetta sem hún ætlaði að segja. Og hver er eiginlega að tala? Hvers vegna? Þessari geðklofnu upplifun lýkur með enn einni þversögn kærleikans: þránni eftir að halda barninu hjá sér þó það sé því fyrir verstu. Alla þessa angist virða Gunnlöð og Urður að vettugi („Mér var ekki ansað...“ 110).

Viðbrögð móðurinnar eru ekki sektarkennd að þessu sinni, heldur ofsareiði. Hún er búin að fara á bókasafnið og lesa frásögn Snorra um skáldamjööinn. Hún les ekki sjálf Eddukvæðin af því að hún skilur „ekki Hávamál nógu vel. Þetta eru eldgömul ljóð. Snorri er skiljanlegri.“ (102). Áfallið sem móðirin fær þegar hún les Snorra í 23. kafla er bæði endurtekning og vísun í 10. kafla og nú fáum við að vita svolitið meira um það hverju móðirin var að kasta upp á hótelinu. Hún veit sem sagt í 27. kafla hvað á eftir að gerast, að það er Gunnlöð sem á eftir að svíkja loforð sín og láta Óðinn spila með sig. Hún þykist sjá að Dís/Gunnlöð fljóti sofandi að feigðarósi og svo er ætlast til að hún GERI ekki neitt.

Ég túlka þvott móðurinnar (110-111) sem eins konar tilfinningalega stórhreingerningu. Árásargirnin, reiðin, særður metnaður og hégómagirnd, ásamt stórum slummum af einstaklingshyggju veltast um í þvottavél hugarins á meðan dúkar Önnu snúast í þvottavélinni. Þetta er táknrænn þvottur, móðirin er að þvo sig hreina af hroka sínum og mannfyrirlitningu. Þetta er ekki „fórn“ heldur undirbúningur fórnar. Vegna þess að í þvottahúsini viðurkennir móðirin að hún verður að stíga niður og leita að Óla í undirheimum Kaupmannahafnar, ríki hinna dauðu. Ákvörðunin er hvort tveggja í senn friðþæging og sáttaboð til Urðar og Gunnlaðar. Nú er móðirin tilbúin að „vita enn meira“.

TIL ATHUGUNAR

Eftir annan hringinn væri ekki úr vegi að taka saman upplýsingarnar sem okkur hafa verið gefnar. Það má hugsa sér að gefa eftirfarandi verkefni sem hópvinnuverkefni. Eða biðja nemendur að vinna annað af þessum verkefnum heima og vinna síðan sameiginlegt álit úr þeim athugunum í tímanum.

1. Móðirin: Ef móðirin er eins og leynilöggreglumaður sem er að reyna að komast til botns í „glæp“ Dísar – þá má segja að rannsókn hennar beinist smám saman jafn mikið inn á við og út á við.

Hvað hefur hún lært um Dís/Gunnlöðu? Trúir hún Dís þangað til hún les Snorra? Trúir hún henni eftir að hún hefur lesið Snorra? Og í öðru lagi: Hvað hefur móðirin lært um sjálfa sig? Hefur hún breyst?

2. Dís/Gunnlöð: Athugið að Gunnlöð hefur verið þjálfuð í átta ár til að taka við því hlutverki sem henni er falið í 15. kafla. Hvaða hlutverk er það? Lesið í því sambandi 17. kaflann og þann 24. gaumgæfilega. Notið orðabók (íslensku- eða orðsifjabókina) ef þið skiljið ekki einhver orð.

Er Gunnlöð svolítið kvíðin (sbr. 86) til að byrja með eða hlakkar hún til konungsvígslunnar? Hvað er í húfi ef eitt-hvað mistekst hjá Gunnlöðu eða konungsefninu? Breytist Gunnlöð í þessum hluta? Breytist samband hennar við Urði?

3. Undirbúningur konungsvígslu, ferðin í dauðaríkið

Kaflaskipting – efnisyfirlit:

28. Móðirin: Um Óla (112–113).
29. Gunnlöð og Loki: Loki hefur breyst, talar um hugmyndir Óðins (114–118).
30. Móðirin ákveður að leita að Óla (119–120).
31. Móðirin og fiskurinn leita að Óla meðal eiturlyfjaneytenda, ferðin í dauðaríkið (121–126).
32. Móðirin: Um þessa ferð (127–128).

33. Gunnlööd tñir mjaðarjurtina (129–131).
34. Gunnlööd og Urður: Urður spyr hvort Gunnlööd sé reiðubúin til að vinna baugeiðinn (132–137).
35. Móðirin horfir á tunglið og hugsar um það hvað þekking sé (137–138).
36. Gunnlööd fær að sjá hið heilaga ker (139–141).
37. Gunnlööd helgar konungsfalinn. Óðinn stíggur niður í ríki Heljar, dauðaríkið (142–144).
38. Gunnlööd: Níunda nóttn. Loki afhjúpar ótta sinn (145–148).
39. Gunnlööd og fórmárhæsturinn (149–150).

Í 29. kafla skilur Gunnlööd að Loki er breyttur. Hún skilur að hann hefur ekki aðeins þróast frá henni, heldur að hann hefur alltaf verið öðru vísi en hún. Hugmyndir hennar um að þau væru ekki aðeins lík heldur systkinasáhir, hefur verið blekking. „Ég skynjaði áður óþekktar lendur sem hann hafði dulið fyrir mér af hlífð við barnaskap minn“ (117). Hún þarf að kynnast þessum Loka upp á nýtt, reyna að nálgast hann á hans forsendum, elска hann á nýjan og þroskaðri hátt. Gunnlööd er að breytast úr barni í konu.

Loki í *Gunnlaðar sögu* hefur sem prestefni verið þjálfaður til að skerpa eðlislæga næmi sína og dulræna hæfileika á sama hátt og Gunnlööd. Það gerir hann öðru vísi en jafnaldra hans, dæmir hann til einmanaleikans á sama hátt og hana. En Loki er ekki „saklaus“ á sama hátt og Gunnlööd. Ég les ákveðna tvöfeldni úr persónu Loka, tvöfeldni sem tengist listamannseðli hans. Hann segir sögur, er skáld, hann lýsir lifinu, leikur lifið – en hann er aldrei þáttakandi í lifi hinna, alltaf áhorfandi (sbr. 117). Hann þráir ekki beinlínis að „vera með“ eða vera eins og hinir, það er hans hlutskipti/hlutverk að vera „öðru vísi“ og hann gengur að því. Sem skáld getur hann hins vegar ekki virt neinar reglur í lengdina, ekki látið nokkra ástríðu ókannaða, hann hleypir öllu inn, er opinn fyrir allri nýrri reynslu – líka þeirri sem mun tortíma honum og þeim sem hann elskar.

Þetta skilur Gunnlööd að vissu leyti í 29. kafla og það vekur henni bæði ást og ugg. Hún skilur hins vegar ekki þann karlmennskuheim sem heillar Loka. Hún skilur ekki um hvað málið snýst þegar hann er að vitna í ræður Óðins og reyna að lýsa fyrir henni „stuðinu“ sem verður til í kringum Óðinn: spennu, áhættu, samkeppni, sigrum. Gunnlööd skilur alls ekki hvernig hægt er „að njóta óttans“. Hún skilur alls ekki hugs-

unarhátt ofsknarbrjálæðisins: Það erum „við“ – á móti „þeim“. Í heimi Gunnlaðar er hlýðni við lögmál og vilja gyðjunnar það sem tryggir frið með mönnum og friður, ársæld og friðsæld, er öllum fyrir bestu. Járnvinnslan felur í sér að líkama móður-jarðarinnar verður misþyrmt. Járnið er ógnun við friðinn og því alvarlegasta brotið sem hugsanlegt er gegn vilja gyðjunnar. Innri spenna er óæskileg og því verða menn að horfast í augu við ótta sinn og gera hann að tilvistarlegu skilyrði sínu, gera hann að hluta af sjálfum sér – ekki hafna honum, njóta hans eða óttast hann.

Svo sannfærð er Gunnlöð um að hennar heimsmynd sé sú rétta, að hún ljær ekki máls á því að Óðinn muni halda fast við þetta með járnið, og reynast þeim „bölverkur“. Hún reynir ekki að rökræða við Loka eða rekja úr honum garnirnar. Lausn hennar er að friða hann, reyna að fá hann til að endurheimta hið gamla jafnvægi sem þau eiga bæði að vernda.

Það er athyglisvert að kaflarnir á undan og eftir 29. kafla fjalla um Óla á nútímasviðinu. Eru einhverjar samsvaranir á milli „hins veiklundaða“ Óla og Loka?

Móðurinni er uppsigað við Óla frá því fyrsta og finnst hann ekki samboðinn Dís. En hún getur samt ekki vikið honum úr huga sér af því að Dís sá eitthvað í honum sem fékk hana til að fylgja honum til Kaupmannahafnar.

Eftir hinn tilfinningalega stórbott, í 27. kafla, stendur móðirin á tímamótum. Hún og maðurinn hennar hafa lifað í sínum eigin heimi, heimi rökhyggju og efnishyggju „með smekk fyrir kjólfötum og kavíar“ – og nú er sá heimur hruninn. Móðirin er líka búin að missa þá dóttur sem hún hélt að hún ætti. Eina leiðin til að endurheimta hana er að fylgja henni, fylgja henni alla leið. Og fylgdarmaðurinn sem Anna lætur móðurinni í té er Fiskurinn. Hver er Fiskurinn?

Pessi maður minnir móðurina á fisk þegar hún sér hann í annað sinn vegna þess að hann er á einn eða annan hátt form- og sviplaus og augun í honum fljótandi. Það er þó ekki bara útlit mannsins sem gefur honum auknefnið, heldur hlutverk hans í sögunni. Fiskar heyra til hafinu, djúpunum, þeir tilheyra hvorki himni né jarðskorpunni en eru þar á milli. Eftir að hafa lesið Snorra segir móðirin örvingluð:

Það er erfitt að tala úr landi sektar, næstum ógjörningur. Því að það liggar svo djúpt. Þrója landið getur orðið svo þungt að það haldist

ekki á floti. Löngu fyrir mitt minni sökk það í djúpið eins og Atlantis og enginn kemst þangað nema hætta lífi sínu. Og þangað liggur enginn sími og jafnvel þótt rödd mín gæti borist þér þaðan mundirðu ekki skilja þá tungu sem ég talaði. Það er ekki mannamál. Því að landið er eingöngu byggt konum og rödd þeirra er hljóðari en þögnin. Einstaka kona heldur því samt fram að komið geti fyrir þegar svo stendur á um straumhvörf að fiskarnir greini niðinn af máli þeirra í djúpsoginu. (97)

„Fiskurinn“ er eini karlmaðurinn sem heldur til með konunum á krá Önnu. Hann er atvinnuleysingi, maður sem þekkir undirheimana út og inn (er eins og fiskur í því vatni), maður sem ber ámóta mikla virðingu fyrir hinu borgaralega samfélagi og Anna. Hann verður fylgdarmaður móðurinnar í undirheimana.

Ferðin í undirheimana er byggð upp eins og nokkurs konar vígsla í þremur þrepum. Fyrst ganga móðirin og fiskurinn eftir breiðstræti þar sem „fólk flest“ er á ferð. Síðan er sveigt út af þessari beinu og breiðu braut og þau koma inn í annan veruleika, í hverfi innflytjenda, framandlegt, fátækt. En það er bara biðsalur áður en komið er þangað sem ferðinni er heitið í þrója hverfið, dauðaríkið, þar sem ryk og skítur fjúka um auða götuna. Þó að fólk sé hímandi hér og þar, talar það ekki saman, hver og einn er í sínum eigin heimi. Þetta gæti kannski verið Kristjanía í Kaupmannahöfn.

Parna sér móðirin madonnuna, ungan eiturlyfjaneytenda með nýfætt barn á brjósti og barnið „tottaði öðru hvoru máttleysislega líkt og það væri að sjúga í sig meiri svefn.“ (124). Það er engin þjáning af því að það er engin trú á lífið eða ástina, hvort tveggja hefur verið afskrifað.

Móðirin bregst við þessari mynd eins og líkamlegum sársauka. Þetta er bakhliðin á því tækni- og gróðasamfélagi sem hún hefur varið í riðrildum þeirra Dísar (sbr. 79–80). Þetta er sú helgimynd sem hennar trúlausu samfélag hefur skapað.

Í lok 27. kafla varð móðurinni ljóst að hún var ekki bara að þvo skítinn úr díkum Önnu. Það var eitthvað annað sem hún var að gera. Eftir ferðina í dauðaríkið hefur hún fengið að vita að Dís var farin frá Óla þegar atburðurinn á þjóðminjasafninu varð. En alltaf þegar einni spurningu er svarað vakna minnst tvær aðrar.

En nú var mér orðið ljóst að það var alls ekki í þessum tilgangi sem

ég hafði leitað Óla uppi. Ég var að leita að öðru. Og þó að ég fyndi kannski aldrei það sem ég leitaði að ætlaði ég að elta leiðarhnoðað. (126).

Að hverju er móðirin að leita? Vitneskju? Skilningi? Ást? Nýrri sjálfsmynd? Öllu þessu? Eitt er víst að hún er byrjuð að skynja tilveruna á annan hátt, fylgja þessari skynjun, horfa eftir táknum og spryrja um fyrirboða eins og Gunnlöð. Hún er að láta af hroka sínum, sjálfsselsku og óttanum við annað fólk (sbr. kafla 32). Eitthvað sem líkist auðmýkt byrjar að verða til hjá henni og um leið eykst næmi hennar fyrir öðrum og hæfileikinn til að samsama sig öðru fólk er í burðarliðnum. Móðirin er að byrja að læra að elska. En hún á samt margt eftir ólært.

Í 33. kafla tínir Gunnlöð mjáðarjurtina. Þetta er helgiathöfn, þáttur af frjósemisdýrkun, ljóðræn og erótísk og heilög í senn. Enginn dauðlegur maður má sjá það sem gerist – en skugginn sem Gunnlöð sér bregða fyrir er að sjálfsögðu Óðinn. Gunnlöð neitar hins vegar að trúá sínum eigin augum. „En hann gat ekki hafa séð mig. Mistrið huldi mig. Og engum gefið að sjá mig meðan augu þeirra voru haldin.“ (131).

Það kann að virðast óleyfilega kjánalegt í augum nútímaunglings að að halda að maður sé ósýnilegur vegna þess að einhver hefur farið með töfrahjúlum! Ef sama unglindi væri hins vegar sagt að nýr tækni, nýjar vísindalegar uppgötvunar hafi gert það mögulegt að gera fólk ósýnilegt við ákveðnar aðstæður, þetta hefði bara verið spurning um breytingar á tíðni eða segulsviði (eða eitthvað annað sem hljómar sæmilega vísindalega) – þá myndi hann sennilega trúá því þó að hann skildi ekki útskýringarnar né gæti sannprófað þær.

Hvað sem því líður er þetta einn af mörgum stöðum í *Gunnlaðar sögu* þar sem vert er að ræða við nemendur um það hve fátt er eðlilegt eða sjálf sagt í heimsmynd okkar; að hinn svokallaði „veruleiki“ okkar er manna-anna verk, ekki minni (ef ekki meiri) tilbúningur en heimsmynd Gunnlaðar. Um þetta sama er móðirin að hugsa í 35. kafla.

34. kafli lýsir því í hverju konungsvígsla felst, hvaða hugmyndir liggja henni til grundvallar. Þetta er mjög mikilvægur kafli og hér má glöggjt sjá hve listilega Svava fellir saman upplýsingar úr hinni fornu Eddu þannig að úr verður sannfærandi heild.

Urður spryr Gunnlöðu hvort hún sé tilbúin til að vinna baugeiðinn.

Lykilorðið er enn sem fyrr hringurinn. Hringurinn er heild. Hringrás lífsins þýðir að eitt tekur við af öðru – en hvað ef þetta gerist ekki? Hvað ef ekkert nýtt tungl fæddist, ef ekkert nýtt sumar kæmi? Fyrirbærum náttúrunnar er í hinni fornu trú gefið form, andlit, nafn, til að hægtsé að ákalla þau og höfða til velvilja þeirra, biðja þau að reiðast ekki eða kalla hefnd yfir mennina (sbr. Hverju reiddust goðin . . .) Það er mikilvægt að reyna að gera sér grein fyrir hinum tilvistarlega ótta sem *Gunnlaðar saga* dregur fram sem grundvöll trúarsiðanna sem aftur eru eins konar leið til að lifa með þessum ótta.

Snorri segir:

– Gýgur ein býr fyrir austan Miðgarð í þeim skógi, er Jafnviður heitir. Í þeim skógi byggja þær tröllkonur, er járnviðir heita. Hin gamla gýgur fæðir að sonum jötna marga og alla í varglíkjum, og þaðan af eru komnir þessir úlfar. [þ. e. Skoll sem eltir sólinu og Hati sem eltir tunglið, DK]. Og svo er sagt, að af ættum verður sá einn máttugastur, er kallaður er Mánagramur. Hann fyllist með fjörvi allra þeirra manna, er deyja. Og hann gleypir tungl, en stökkvir blóði himin og loft öll. Þaðan týnir sól skini sínu, og vindar eru þá ókyrrir og knýja héðan og handan. Svo segir í Völuspá:

Austur býr hin aldna
í Járniðjum
og fæðir þar
Fenris kindir.
Verður af þeim öllum
einna hverra
tungls tjúgari
í trölls hamí.

Fyllist fjörvi
feigra manna,
rýður ragna sjöt
rauðum dreyra.
Svört verða sólskin
um sumur eftir,
veður öll válynd
Vituð þér enn – eða hvað?

(Snorra-Edda, Iðunn 1975, 26-27).

Ragnarök í Völuspá eru „heimsendir“ en ballið er ekki búið með þeim og ragnarök eru alls ekki sá endanlegi „heimsendir“ sem við nútíma-menn vitum að verður hjá okkur ef atómstríð skylli á. Í Völuspá er gert ráð fyrir að allt endurtaki sig á nýjan leik og eftir lýsinguna á ragnarökum segir:

Sér hún upp koma
öðru sinni
jörð úr ægi
iðjagræna . . . (60. vísa)

Gunnlöð segir:

Það er hinn hvati úlfur himinsins sem rennur á eftir honum. Soltinn glefsar hann, skoltarnir víðopnir. Senn mun freki gleypa. Og niða-myrkur um alla heima. (134)

Takið eftir hvernig þessi texti kallast á við Völuspá, bæði vísumnar hér að ofan og ragnarakastefið:

Geyr nú Garmur mjög
fyr Gnipahelli
festur mun slitna,
en freki renna.

„Hermigaldur“ var kjarni fjölmargra helgiathafna í hinni fornu frjósem-isdýrkun. Hann fer þannig fram að menn líkja eftir „hegðun“ náttúr-unnar svo að hún sjái til hvers er ætlust af henni. Þannig munu Grikkir til forna hafa kjörið konung og drottningu á frjósemishátíð að vori. Þau áttu síðan að hafa samfarir á akrinum nýsánum til að sýna náttúrunni til hvers væri ætlust af henni.

Í Gunnlaðar sögu eru fjölmargir torskildir staðir í Eddunni teknir upp og túlkaðir sem helgisiðir, en ekki skilin sem einföld táknaðen eftirlíking þess sem náttúran gerir, heldur fremur sem tilraun til útskýringa eða út-legginga á því hvert lífslögþálið sé. Þannig verður konungsefnið að fórnar sér, deyja til að geta risið upp aftur sem konungur, tákna nýs tíma. Sá sem hlotið hefur slíka vígslu deyr þannig tvisvar (táknaðen og eðli-legum dauða).

Í Vafþrúðnismálum segir Vafþrúðnir við Óðinn í 43. vísu:

Frá jöttna rúnum

og allra goða
eg kann segja satt,
því að hvern hefi eg
heim um komið:
nú kom eg heima
fyr Niflhel neðan;
hinig deyja úr helju halir.

Þetta hefur mönnum þótt æri torskilið eins og sjá má á skýringum Ólafs Briem við þessa vísu:

„*Hvern . . . heim* er leiðarþolfall; *nú kom eg heima* þessir níu heimar eru annars ókunnir, sjá þó Völsuspá 2; *Niflhel* hið myrka heimkynni Heljar; *hinig* (þangað) *deyja úr helju halir*. Eftir orðanna hljóðan virðist helzt vera um annan dauðdaga að ræða í Helheimi og fari menn þá enn lengra niður. Þessir níu heimar fyrir neðan Niflhel minna einna helzt á bústað Húsavíkur-Jóns.“ [?!] (*Eddukvæði*, 144).

Svona flókið er þetta kannski ekki. Það sem Vasþrúðnir er að segja við Óðin er: Ég hef gengið í gegnum sömu vígslu og þú, hef sömu þekkingu og þú.

Vígslan sjálf hverfist um upprisu- og endurholdgunarhugmyndir sem til eru í flestum ef ekki öllum trúarbrögðum þar sem dauðinn er upphaf nýs lífs. Málið snýst um það í *Gunnlaðar sögu* að konungsefnið verður að upplifa á sjálfum sér alla hina flóknu hringrás persónugerðrar náttúru til þess að *skilja og pekkja* það ferli sem hann á að vera fulltrúi fyrir og verður að geta túlkað fyrir öðrum.*

34. kafli er undirbygging 37. kafla þar sem Gunnlöö helgar konungsfalinn. Óðinn er leiddur í launhelgarnar og nú er að vita hvort hann lifir pyntingarnar af eða deyr, hvort úlfínnum tekst að gleypa mánann fyrir

* Væri það ekki firma góð hugmynd, ef út í það er farið, að endurvekja þennan forna sið? Hefðu ráðherrar vorir ekki bara gott af því að þurfa að leika einhvers konar hugmyndalegan kjarna þeirra embætta sem þeir stjórna? Fjármálaráðherra gæti til dæmis unnið stuttan tíma í einu í öllum undirstöðuatvinnuvegum landsins til að öðlast djúpan skilning á því hvaðan peningar koma í ríkiskassann? Þá yrði svona ferð niður í níu heima fyrir Niflheim neðan. Menntamálaráðherra gæti . . .

fullt og allt og heimurinn ferst. „Nú eru beggja örlög söm,” segir Gunnlöð.

Baugurinn sem Óðinn gefur Hel kemur fyrir í Snorra Eddu við líkbál Baldurs: „Óðinn lagði á bálið gullhring þann, er Draupnir heitir. Honum fylgdi sú náttúra, að hina níundu hverja nótt drupu af honum átta gullringar jafnhöfgir.” (*Snorra-Edda*, 1975, 83). Í *Gunnlaðar sögu* er Draupni gefin ný merking í því að þannig hring á konungsefnið að færa Hel að fórn fyrir konungsvígsluna og hver hringur táknað eina nótt (143).

Í lýsingu Snorra-Eddu á því hvernig Óðinn kemst í skáldamjööinn er eins og lýst sé (háðulega) einhvers konar frjósemisdýrkun eða helgisið sem byggist á hermigaldri: gatið er borað og ormurinn Óðinn smýgur inn í gatið og líkir eftir getnaðarlim sem smýgur inn í konuna til að frjóvga hana. Ormurinn hefur margrætt, táknað gildi í trúarbrögðum og bókmenntum og nægir að minna á þann ágæta höggorm sem freist-aði Evu forðum þó að það sé önnur saga.

Ormshamur Óðins og ferð hans gegnum göngin mjóu inn í iður jarðar eru hins vegar skýrð sem trúarathöfn í *Gunnlaðar sögu*, helgisiður sem endurspeglar dauða og endurfæðingu til nýs lífs. Þegar inn er komið tekur við táknað helheimur eins og segir í Völuspá:

Sal sá hún standa
sólu fjarri
Náströndu á,
norður horfa dyr.
Féllu eiturdropar
inn um ljóra,
sá er undinn salur
orma hryggjum (38. vísa).

Og við skulum taka 39. vísu líka:

Sá hún þar vaða
þunga strauma
menn meinsvara
og morðvarga
og þann er annars glepur
eyrarúnu.
Þar saug Niðhöggur
nái framgengna

sleit varfur vera.

Vituð er enn – eða hvað?

Í *Gunnlaðar sögu* er völvan sem flytur Völuspána fyrir Óðni engin önnur en Urður. Ógnunin í 39. vísunni verður mögnuð ef við hugsum okkur að enginn þekkir þennan kvalastað betur en „meinsvarinn“ Óðinn.

Slöngumaðurinn hlykkjast. Í miðju er asksrót, orðin að beinum mjötvið er mælir alla heima. Slöngumaðurinn vindur sér upp . . . er gripinn . . . hangir bundinn á lífsins tré sem heldur festingunni uppi . . . orðinn miðja alheimsins . . . (143).

Í annarri vísu Völuspár segir völvan:

Eg man jötna
ár um borna,
þá er forðum mig
fædda höfðu.
Níu man eg heima
nú íviði
mjötvið mæran
fyr mold neðan.

Um þessa vísu segir Ólafur Briem:

ár um borna: fædda í upphafi tilverunnar; *fæða*: ala upp; *níu man eg heima*. Hverjur þessir heimar eru, er alls óvist (sbr. þó Vafþrúðnismál 43); *níu fviði* hefur ekki verið skýrt, svo viðunandi sé. Í Hauksbók stendur *níu fviðjur* (íviðja: tröllkona) : *mjötviður* (mjöt : merki) : tré, sem setur heiminum mörk svo við sem limar þess og rætur greinast, askur Yggdrasils (sjá 19. vísu). Völvan er svo gömul, að hún man askinn, áður en hann var úr grasi vaxinn; *mær*: frægur, ágætur. (*Eddukvæði*, 73–74).

Hin mikla goðsagnavölvu Völuspár (Urður) man ekki aðeins heiminn fyrir sköpun hans – hún veit allt, hún þekkir fortíð, nútíð og framtíð. Hin gífurlega þekking hennar kemur ekki aðeins af því að hún hefur persónulega verið til staðar frá upphafi vega, heldur kemur þekking hennar af því að hún er bæði lifandi og dauð. Hún er dauð þegar Óðinn vekur hana upp til að segja fram spána og tengsl hennar við dauðarákið gera það að verkum að hún á aðgang að allri þekkingu liðinna kynslóða. Um

þetta talaði Else Mundal, prófessor í Osló, á Snorrastefnu í Reykjavík í júlí 1990. Þetta er sami skilningur og Svava leggur til grundvallar í túlkuninni á „mjötvíð mæran/fyr mold neðan“.

Í lok 37. kafla kemur fram að gyðjan Hel, dauðagyðjan, sem gengur næst lífi konungsefnisins er annað andlit gyðjunnar, hitt er andlit „lífs og sólar“. Og báðar þessar gyðjur verður Gunnlöð að rúma. „Tvær gyðjur og þó ein. Baráttan í mínu eigin þeli.“ segir hún (144).

38. kaflinn er einn af dýpstu köflum *Gunnlaðar sögu*. Hann fjallar um óttann og einsemdina sem fylgir því að vera manneskja:

Ég vissi það sem maðurinn hafði ekki enn lært að vígsla í hinn níunda heim upprætir ótta. Það er þjáningarfullt að vinna bug á ótta sínum. Það verður að takast á við hann. Eins og við úlfana í skóginum. Þá fyrst skilst manni að andstæðurnar eru ekki líf og dauði heldur líf og ótti. Hví skyldu mennirnir óttast einsemd dauðans. Sú einsemd varir aðeins þá örskotsstund áður en hnitrþjörðin opnast og hvel hverfist á ný. (145–146).

Hér kemur fram enn einu sinni að dauðinn er forsenda lífsins og öfugt. Dauðinn er þannig ekki endastöð, heldur fæðir hann af sér líf – öfugt við óttann sem getur aðeins fætt af sér meiri ótta.

TIL ATHUGUNAR

Þetta er efni sem allir hafa eithvað að segja um. Það væri til dæmis hægt að hafa þankahríð á töflu út frá hugtökunum „líf“ og „ótti“. Nemendur fengju þá örfáar mínútur til að hugsa um stikkorð, það sem þeim dettur í hug þegar þeir hugsa um þetta tvennt og svo má safna því saman á töfluna og ræða það hvort mönnum finnst að staðhæfing Gunnlaðar standist.

Ótti Loka sýnir að það hefur orðið trúnaðarbrestur á milli hans og gyðunnar. Hann ákallar hana ekki, heldur ákallar hann Gunnlöðu og ástina sér til hjálpar: „Þú ein getur lýst mér.“ (146). Ég vil hér vísa til viðtalsins við Svövu „Hvert orð er mikilvægt“ (TMM, 3, 1990) þar sem hún talar um ástina og viðbrögð Gunnlaðar við ákalli Loka.

En ef ákall Loka sýnir að hann telur sig hafa ástæðu til að óttast gyðjuna, hvað er þá að gerast með Óðin? Hann þegir: „Var það þá rétt að hann óttaðist ekkert?“ (146). Gunnlöð segir: „Það má ekki stöðva þann sem þarf gegnum hnithjörg óttans. Hann festist í Niflheimum og kemst ekki þaðan aftur. Kvöl einsemdar hverfist honum æ síðan í höfði.“ (147).

Seinna, í 49. kafla, kemur í ljós að þetta verður hlutskipti Óðins. Það sem stöðvar hann er að hann getur ekki og vill ekki trúa, vill ekki verða einu eða neinu undirgefinn eða háður.

Gunnlöð, Loki og Óðinn þjást öll þessa skelfilegu nótt, níundu nóttina. Móðirin þjáist líka. Hún gerir sér grein fyrir að þversögn kærleikans verður ekki réttlætt með umhyggju eða ást eins og hún hefur sagt sjálfrí sér. Sú ást sem reynir að hlekkja hinn elskaða við sig er ekki sprottin af verndarhvöt heldur egingirni: „Enn ein mótsögn kærleikans að nota aðra sem hlíf gegn eigin þjáningu. Vandfarið er hið hárfína einstigi grimmdar og ástar.“ (147). Kvöl móðurinnar rennur saman við kvöl Óðins í lok kaflans, það er hún sem lýsir hinni tilvistarlegu angist hans.

Í Snorra-Eddu segir um aettir Óðins að hann hafi verið sonur Bors og Beslu. Besla var dóttir jötunsins Bólþorns. Óðinn er þannig jötnaættar. Í 138.-141. vísu Hávamála, þar sem hann lýsir sjálfsfórn sinni, nefnir hann bæði Bólþorn, afa sinn, og son hans eða ónafngreindan móðurbróður, sem hafi kennt sér hin fornu fræði. Hann segir: „Fimbulljóð níu/ nam eg af inum frægja syni/Bólþorns, Bestlu föður . . .“

Í *Gunnlaðar sögu* er þessi kennari Óðins láttinn vera Suttungur. Í 15. kafla segir Gunnlöð:

En faðir minn hélt áfram. Sagði að sendimaður hefði komið frá Bestlu systur sinni . . . Óðin hafði ég aldrei séð en Bestlu föðursystur mína hafði ég séð . . . (64).

Óðinn og Gunnlöð eru þannig gerð systkinabörn í *Gunnlaðar sögu*.

TIL ATHUGUNAR

Eftir þriðja hringinn væri hægt að safna saman upplýsingum á sama hátt og gert var eftir annan kaflann. Með einstaklings- og hópvinnuverkefnum um annað af eftirfarandi umræðuefnum:

1. Móðirin: Heimur móðurinnar hefur hrunið stig af stigi og í þessum hluta bókarinnar hrynur það sem eftir var af honum. Hvað lærir móðirin um heiminn á ferð sinni niður í dauðaríkið? Hvað lærir hún um sjálfa sig við það að hlusta á Gunnlöðu? Ef þið berið saman viðbrögð hennar þegar Dís segir „Hafðu ekki áhyggjur, mamma.“ (19) og viðbrögð hennar við sögu Gunnlaðar (147) má sjá mikinn mun – í hverju felst hann?
2. Gunnlöð: Reynið að lýsa undirbúningi konungsvígslunar, stig af stigi. Hvað gerist og hvers vegna? Það er mjög mikilvægt að skilja þetta af því að alvara þess sem gerist í næsta hluta hvílir á því að lesandinn viti að heimurinn stendur eða fellur með því að vígslan fari rétt fram.

4. Konungsvígsla, svik, heimsendir – nýr heimur fæðist

Kaflaskipting – efnisyfirlit:

40. Gunnlöð skrýdd, lokaundirbúningur vígslunnar (151–155).
41. Gunnlöð: Konungsvígslan – hið heilaga brúðkaup (156–158).
42. Gleði móðurinnar, veisla á kránni og kvöldstund á bekk í garði geðveikrahælisins (159–163).
43. Móðirin sér fyrir hvað Óðinn hyggst gera (164–167).
44. Móðirin fer til lögfræðingsins, lendir í mótmælaðgerðum vegna Tsjernobyl-slyssins (168–175).
45. Móðirin og Anna (176–180).
46. Svik Óðins (181–182).
47. Dagur réttarhaldanna ákveðinn (183).
48. Dís/Gunnlöð svikin öðru sinni (184–185).
49. Um Gunnlöðu, Óðinn og Urði og móðurina eftir svikan (186–189).

50. Móðirin: Réttarhöldin, heimkoman (190–194).

51. Lokakafli: Endir og ný byrjun (195–196).

Í 37. vísu Völuspá, næst á undan vísunni um dauðasalinn, er talað um gullsal:

Stóð fyr norðan
á Niðavöllum
salur úr gulli
Sindra ættar.

Í 65. vísu eftir ragnarökin kemur þessi sami (og þó annar) salur fyrir:

Sal sér hún standa
sólu fegra
gulli þaktan
á Gimlé.

Í gullsalnum, bústað gyðjunnar, á hið helga brúðkaup að fara fram. Allt er í tákni hringsins. Og hér er þriðja myndbreyting Óðins í sögu Snorra (sú fyrsta er vinnumaðurinn eða nemandinn, önnur ormurinn, þriðja örninn), felld inn í konungsvígluna í því að Gunnlöð á að festa arnarvængi á hinn nýja konung. Þá er vígslan fullkomnuð (153). Fyrst er spáð í innyfli fórnarhestsins. Og nú er kominn tími til að ræða svolít-ið um forsjá Urðar – og þó fyrr hefði verið.

Urður veit allt. Því hlýtur hún að vita um svik Óðins. Hvers vegna lætur hún þau þá gerast? Þessi spurning hlýtur að hafa vaknað löngu áður en kemur að sjálfri vígslunni.

Völuspá talar um þrjár örlaganornir: Urði (af „varð“: fortíðina), Verðandi (af „vera“: nútíðina) og Skuld (af „skulu“: framtíðina):

Þaðan koma meyjar
margs vitandi
þrjár úr þeim sæ,
er und þolli stendur;
Urð hétu eina,
aðra Verðandi,
– skáru á skíði, –
Skuld ina þriðju.
Þær lög lögðu,
þær líf kuru

alda börnum,
örlög seggja. (20. vísa)

Í *Gunnlaðar sögu* eru þessar þrjár örlaganornir sameinaðar í Urði. Því ef tímaskilningurinn er hringlaga er bara eitt tímasvið til, allt er nefnilega endurtekning á því sem hefur gerst, öll form lífs og hugsunar eru þekkt í fortíðinni og eru að endurtaka sig í núinu og munu endurtaka sig í framtíðinni. Urður sameinar þannig hlutverk allra örlaganormanna.

Þetta þýðir að Urður þekkir aðeins þau form hugmynda og atburða sem hafa átt sér stað. Það sem Óðinn gerir hefur aldrei verið gert áður. Það er uppreisn gegn öllu sköpunarverkinu og Urður getur ekki ráðið í það sem á eftir að gerast af því að hún hefur engin mynstur til að fara eftir. Þetta samsvarar því sem sagt hefur verið að öll róttæk nýjung í hugsun okkar sé upphaflega einhvers konar mistök. Eitthvað fer úr-skeiðis, eitthvað alveg kolklikkað gerist.

Urður getur þannig ekki sagt fyrir um það sem Óðinn á eftir að gera – en hún les fyrirboðana jafnt og þétt gegnum alla söguna og veit að „eitthvað“ er í aðsigi. „Eitthvað“ hryllilegt, einhver hætta. Þess vegna er hún alltaf að vara Gunnlöðu við „einhverju“ háskalegu með viðvörun sinni: Mundu að þú ert hofgyðja. Vegna þess að Urður getur enga vörn átt tiltæka gegn því sem hún veit ekki hvað er. Þegar hún æðir inn í salinn og sýnir Gunnlöðu gullspegilinn er það til að magna með henni kraft gegn þessu „einhverju“. Það er það eina sem hún getur gert.

TIL ATHUGUNAR

Kannski finnst nemendum að varnarviöbrögð Urðar séu grát-brosleg. Eitthvað í ætt við það þegar broddgeltirnir skríða út á hraðbrautir Evrópu og skjóta út litlu broddunum sínum til að verjast bílum sem nálgast þá á 140 km. hraða!

En hér má á sama hátt og í kaflanum um mjaðarjurtina finna beinar og óbeinar samsvaranir við líf okkar. Urður veit allt sem er mögulegt og hugsanlegt, en það sem Óðinn gerir er hvorki mögulegt né hugsanlegt. Það hefur aldrei verið gert áður enda fáheyrrö helgispjöll og endalok heillar menningar.

Ég hef heyrt sjónvarpsviðtal við sagnfræðing sem talaði um áætlaða útrýmingu gyðinga í Þýskalandi síðari heimsstyrjaldarinnar sem hann sagði að hefði verið framkvæmanleg – en í raun ekki hugsanleg. Í þriðja rískinu tóku menn á þessu eins og tæknilegu vandamáli sem þyrfti að leysa: óhemjulegum flutningum á kjöti og risavöxnu sorpeyðingavandamáli. Um „áætlunina“ voru höfð ýmis heiti, tæknilegs og skrifræðislegs eðlis, en það var verið að búa til og leysa nýtt og áður óþekkt viðfangsefni. Hugsunin eða hugtökini yfir það sem gerðist voru ekki til í vestrænni menningu. Það var brotið í blað í sögunni, sagði sagnfræðingurinn ekki laus við viðurkenningu á nýsköpuninni . . .

Og erum við ekki svolítið grát-brosleg þegar við erum að forðast óhollan mat til að lifa svolítið lengur, um leið og við yppum öxlum yfir skelfilegum fréttum af eyðileggingu hnattarins?

Í 41. kafla er sjálf vígslan, atburðurinn sem allur undirbúningurinn hefur beinst að. Nú veit móðirin að það sem hún „vissi“ var rétt. Hún „flygur“ heim í 42. kafla vegna þess að „eldur sannleikans hefur lostið hana“. Óttinn um að Gunnlöð hafi þrátt fyrir allt svikið, hefur verið yfirunninn. Og henni er svo létt:

Ég þagnaði. Mig langaði svo til að koma orðum að því hvað ég fann til mikils léttis í huganum. Eða heilanum. Þeir höfðu verið þungir,

þessir múrar, og ég sem hélt að ég hefði gengið með reist höfuð. En nú fannst mér frískt loft leika um höfuðið á mér. Ég var laus undan fargi, óþvinguð eins og þegar ég fækkaði öllum þessum fótum mínum. Þegar hvert þyngslalagið á fætur öðru hrundi utan af mér. (161).

En gleði móðurinnar, veislan sem hún heldur og uppgötvunar hennar, breyta því ekki að fyrirboðarnir hrannast upp. Enginn kemur á krána (163), fáir eru á ferli – eitthvað hefur gerst. Það er hvort tveggja að móðirin sér þetta bara út undan sér og hún getur ekki þýtt fyrirboðana vegna þess að það sem hefur gerst er óhugsandi og þar af leiðandi eins og hvert annað „slys“ í veruleikanum. Og takið eftir að svo mjög er hún farin að lifa sig inn í sögu Gunnlaðar að hún getur ekki lagt saman two og two þegar hún vaknar daginn eftir (43. kafli) og séð fyrir hvað Óðinn á eftir að gera. Það er Anna sem finnur lausnina. Og fyrstu viðbrögð móðurinnar eru að reyna að stöðva rás atburðanna, afstýra svikunum, vernda Dís/Gunnlöðu.

Á leið til lögfræðingsins (44. kafli) lendir móðirin á mótmælafundi vegna Tsjernobyl-slyssins. Hún lokast inni í mannþrónginni:

... ég varð að standa þar sem ég var komin ... bjargarlaus, algerlega á valdi þessarar hreyfingar sem rann á mig eins og holskefla og sveigði mig aftur á bak ... líkamir þétt upp að mér ... klemmd ... í sömu svipan sá ég að það var lögreglan sem ýtti fólkini á undan sér. Ég gat ekki lengur stjórnað hreyfingum mínum. Líkami minn var ekki lengur minn, aðeins óaðgreinanlegur hluti af einum stórum líkama sem sveigðist aftur og fram og náði guð veit hvað langt uns allt losnaði á ný og við leystumst upp. (170).

„Við leystumst upp,“ segir móðirin. Það er lögreglan sem ýti fólkini á undan sér og fólkioð (fólk: eintöluorð með fleirtölumerkingu) er eins og einn líkami, móðirin er hluti af honum, einstaklingur og þó hluti af heild sem er beitt valdi. Hún verður ofsalega reið. En þegar lögfræðingurinn býður henni að fara heim til Íslands með Dís vegna þess að Kaupmannahöfn sé orðin hættulegur staður, situr þessi tilfinning í líkama hennar:

Fann að í honum lifði sterkt, næstum áþreifanleg minning frá útifundinum þegar hann varð ekki aðgreindur frá hinum, þegar hann var að eins fruma í stórum líkama sem sá ekki fyrir endann á og minning mín því aðeins brot af sameiginlegri minningu okkar allra... (173).

Kröfuna um heimflutning móður og dóttur á að reisa á þeim forsendum að dönsk yfirvöld eigi ekkert með að stofna íslenskum lífum í hættu. Móðurinni finnst þetta fáránlegt vegna þess að hún hefur skilið, að ör-lög hennar eru háð öðru fólk, Íslendingum, Dönum, heimsbyggðinni. Þessi nýja samstöðutilfinning kemur að hluta til vegna lífs- og friðar-boðskapar Gunnlaðar, en að hluta til vegna þess að í mannþrónginni skilur móðirin gegnum snertinguna, með líkama sínum, eitthvað sem orðin geta ekki miðlað.

Og nú vill móðirin grípa inn í mál Dísar. Hún vill stöðva það ferli sem hún hefur sjálf sett af stað, stöðva geðrannsóknina, láta taka Dís alvar-lega (174). En það er of seint. Móðirin hefur líka þegar hér er komið sögu sannfærst um að hringrásina sem Gunnlöð er að lýsa verður að stöðva. Kjarnorkan má ekki fara með sigur af hólmi eins og járnið forðum. Og hún trúir að það sé enn ekki of seint.

Í 45. kafla sjáum við hve mjög móðirin hefur breyst. Við sjáum nýtt næmi hennar fyrir Önnu, nýja samstöðu og væntumþykju, nýja auðmýkt. Hún þvær fætur Önnu sem er kristið minni, tákna virðingar og auðmýktar sbr. Maríu Magdalenu og Krist. Og í þessum kafla er móðir-in loksin tilbúin til að gera upp sín mál, horfast í augu við ábyrgð sína á því sem gerðist. Uppgjöri þessu hefur hún lengi kviðið.

„Það svíkur engin...“ segir hún hneyksluð við Önnu (102), og hún endurtekur þessa hálfu setningu á blaðsíðu 178 – en nú sleppir Anna henni ekki. Og móðirin verður að horfast í augu við að það var hún sjálf sem sveik. Hún vissi allan tímann í hjarta sínu að Dís/Gunnlöð var sak-laus, en kaus að fylgja þeirri vitnesku ekki eftir:

Samt trúði ég ekki minni eigin rödd og fór fram á það fyrst allra að dóttir míن yrði send í geðrannsókn. Því að rödd míni bjó í fjallinu þar sem landið reis hæst og því landi hafði ég sökkt þegar ég sveik Gunnlöðu. Talaði ekki máli hennar. Týndi niður máli hennar. (179)

Í 46. kafla hlustar móðirin á frásögnina af svikum Óöins. Hún getur ekkert gert, ekki gripið inn í neitt, aðeins látið það gerast sem gerst hefur. Hvað gerðist? Hvers vegna?

Þar er fyrst til að taka að Óðinn verður að ganga í gegnum allt ferlið: alla helgisiðina, píslirnar, sjálfa vígsluna til að fá þá þekkingu sem hann þarf hjá blótgoðanum, fá æðsta umboð ríkisins frá Gunnlöðu og verða konungur. Það þýðir að hann verður að vinna baugeiðinn sem er embættiseiður og trúarlegur, siðferðilegur, stjórnmálaglegur hollustueiður til

gyðjunnar.

Til að komast inn í salinn sólu fegri þarf að fara í gegnum hnitbjörgin og Svava túlkar þetta fyrirbæri sem tvo steina, eða stólp, og á þá er fest hlið, grindur, sem aðeins hinir vígðu og verðugu geta komist í gegnum (sjá Skírni, haust 1988). Slískar hindranir á vegi hetjunnar að markmiðinu (drykknunum dýra, töfragripnum, prinsessunni) eru vel þekktar í goðsagnaarfinum – og ótæpilega notaðar í nútíma–goðsögum. Ég vil minna á kvíkmyndina *Indiana Jones og hinn heilaga Graal*, svo eitthvert dæmi sé nefnt, þar eru nú „hnitbjörg“ sem segja sex. Vel má hugsa sér hnitbjörgin og grindurnar sem einhvers konar vélambúnað sem blótgoði og hofgyðjan stjórna. Óðni er hleypt gegnum hliðið til víglunnar, en hann þarf að komast út aftur með kerið. Það leysir hann með því að höggva (tré)grindurnar sundur.

Hvernig kemur hann sverðinu inn í bústað gyðjunnar? Því er ekki svarað í textanum. Kannski smyglar einhver hjálparmaður því inn. Kannski einhver þjónanna. *Kannski Loki*.

Og heimsendalýsing Völuspár er í bakgrunni kaflalokanna (182):

Grjótbjörg gnata
en gífur rata,
troða halir helveg
en himinn klofnar (52. vísa).

Kontrapunktur kallast það fyrirbæri í tónlist er þegar tvær sjálfstæðar laglínur sem leiknar eru samtímis hljóma skyndilega saman. Í *Gunnlaðar sögu* má lýsa sigri járnsins á fortíðarsviðinu og Tsjernobylslysinu á nútímasviðinu sem kontrapunkti. Hvort tveggja eru hvarfapunktar, einu tímabili líkur með skelfingu, annað tímabil tekur við. En svíkin eru svo margföld í bókinni að hægt er að tala um svikavef. Móðir svíkur dóttur, karl svíkur konu, allir svíkja skáldskapinn, sinn innri sannleika – nema Dís/Gunnlöð. Og hún er dæmd geðveik.

Í 49. kafla er Gunnlöð komin aftur á þann stað, í þá stöðu sem hún var í þegar hún seiddi Dís til sín. Í salinn sólu fegri, í gyðjulausan heim, sem hefur verið misþyrmt, er auður, þurr, dauðamerktur. Urður segir Gunnlöðu hvað gerist og heldur henni lifandi – þær bíða síns tíma.

Við fáum að vita að með hið heilaga ker í sínum höndum gerir Óðinn kröfu til að sameina hlutverk konungsins og blótgoðans, í fjölgýðistrú þar sem hann sjálfur tekur sæti gyðjunnar. Óðinn gerir sig að guði. Og

með því að lofa mönnum sínum eilífum bardaga og fyllirii þess á milli í Valhöll, upphefur hann ótta þeirra við hin myrku öfl lífsins og þar með nauðsynina á því að berjast gegn þeim, ná sátt við þau. Hjá Óðni geta andstæðurnar líf og ótti ekki runnið saman í heild sem er í samræmi af því að óttinn er ekki til og ekki dauðinn. Bara eilíft líf sem hann hefur á valdi sínu. Hann afneitar óttanum, neitar að hann skipti málí og um leið verður hann haldinn af honum. Óttinn hefur heltekið hann, ofsóknar-brjálæðið er það gjald sem hann greiðir fyrir valdið. Hann verður stríðsguð, herkonungur, en bölvunin hvílir yfir honum. Hann er eiðrofi. Hann hefur drýgt voðalegasta glæp sem hægt er að drýgja í trúarkerfi gyójunnar – og hann er merktur af honum:

Ég vildi heldur ekki sjá hinn þegar hann birtist, eiðrofann sem hafði ekki frið í sínum beinum. Fram að þessu hafði hann látið sér nægja að seiða til sínu Urði, og þá lá hún sem dauð meðan hann neyddi hana til að segja sér örlög sín því að óttinn kvelur hann. Friðlaus er hann og treystir engum, tortrygginn og kvalinn óttast hann eiðbróður sinn sem mun rísa gegn honum og úlfinn sem mun gleypa hann og fullur ótta safnar hann dauðum í hersveitir sínar því alltaf er spádómurinn hinn sami. Allt veit Urður. (187)

Urður segir Gunnlöðu líka að Óðinn hafi náð Loka á vald sitt, þeir hafi gengist í fóstbraðralag, blandað blóði. Hins vegar virðist Óðinn ekki treysta Loka fremur en öðrum, kannski enn minna en öðrum.

Í þessu samhengi er vert að líta á stöðu Loka í norrænu goðafraeðinni (umskrifaðri af Óðni og fylgismönnum hans ...). Loki er þar gerður faðir allra þeirra ægilegu skrymsla sem ógna goðunum: Fenrisúlf, Miðgarðsorms, Heljar ... Ef þessi fyrirbaeri eru skoðuð sem persónugervingar óttans þá er Loki uppsprettu þess ótta. Um leið geta aesiðnir, með Óðin, fremstan í flokki, ekki án hans verið.

Í lok kaflans verða nýjar umbreytingar með tilstilli gullspegilsins og töfra Urðar. Gyðjan tekur sér bústað í Gunnlöðu öðru sinni. Dís verður Gunnlöð, Gunnlöð verður gyðjan sem er Dís.

Og þessi Dís/Gunnlöð/Gyðja – hefur liðið á móðurina og „ráðstafað henni“ í fyrsta kaflanum (6) og síðasta kaflanum (196). Hún velur hana til að endurheimta kerið/skáldskapinn, endurvekja virðinguna fyrir gyðjunni/lífslögmálinu – skrifa *Gunnlaðar sögu*.

Að loknum fjórða hringnum er kominn tími heildarverkefna. Heildarverkefni gætu verið í formi einstaklingsvinnu eða hópvinnu, hefðbundinnar ritgerðar eða öðru vísí framsetningar.

IV. Verkefni

Ritgerðarverkefni:

1. Bygging Gunnlaðar sögu.

Reynið að gera ykkur grein fyrir niðurskipan efnisins og þá ekki minnst tímasviðunum í þessari bók. Hefur byggingin eithvað að segja um boðskap eða merkingu bókarinnar?

2. Dís – Gunnlöð – Gyðjan.

Eru þær þrjár – eða ein? Hver er Dís? Er hún geðveik? Eða er hún útvalin til að endurheimta kerið af því að hún er svo sérstök? Rökstyðjið svarið.

3. Loki – Óðinn (Óli).

Hver er Loki? Svíkur hann Dís? Er Óðinn metnaðargjarn og snjall stjórnmálamaður eða er hann óþokki? Eða hvorugt? Lýsið þessum ungu mönnum, viðhorfum þeirra og framkomu við Gunnlöðu.

4. Móðirin.

Hvernig er móðirin fyrst? Hvernig breytist hún? Sveik hún Dís/Gunnlöðu eða kennir hún sér bara um það hvernig fór? Getur hún gert það sem Dís/Gunnlöð ætlar henni að gera?

5. Konungsvígslan og hið heilaga brúðkaup.

Í hverju felst konungsvígslan og hvers vegna er allt þetta nauðsynlegt? Af hverju skiptir kerið svona miklu máli? Hvaða tákngildi hefur hið heilaga brúðkaup? Hefði verið hægt að sleppa því?

6. Goðsögurnar og við.

Eru gömlu goðsögurnar einhvers virði í dag? Þekkið þið aftur mynstur úr þeim í þeim bókmenntum sem þið lesið/bíómyndum sem þið sjá-ið Höfum við „víglur“ eða helgisiði í okkar samfélagi – þegar mikið liggur við.

Önnur verkefni:

Leikraen tjáning.

Ef hópur nemenda, kannski allir, væru til í að leika atriði úr eða kringum *Gunnlaðar sögu*, væri hægt að byrja á því að búa til leikhóp(a), skipta niður hlutverkum og láta leikarana um að skrifa sína rullu til að byrja með. Leikgerðin yrði síðan endanlega til í samvinnu, í samlestri.

Ég gæti ímyndað mér að það gæti orðið þrælgaman að leika eftirfarandi:

– Frásögn Snorra af því hvernig Óðinn náði skáldamiðinum (mætti vel undirstrika hið gróteska þar).

– Það mætti taka fleiri goðsagnir á sama hátt: fór Þórs til Útgardða Loka, Prymskiðu, söguna af því þegar Loki glutraði frá sér Iðunnareplunum og eftirmála þess o. fl. o. fl.

– Ef nemendur vildu setja á svíð konungsvígsluna og hið heilaga brúðkaup (að vissu marki!) væri kjarni verkefnisins að miðla hinum nemendum helgisiðunum og endurskapa dulúðina með ráðum og dáð (allt leyfilegt).

Lestur.

Margir nemendur eru of feimnir til að leika hlutverk fyrir framan bekkinn (þó það sé bara hlutverk trés eða kráku) – en fæstir eru of uppburðarlausir til að lesa upphátt. Og það er upplagt að láta nemendur alltaf öðru hvoru lesa upphátt úr *Gunnlaðar sögu* í yfirferðinni. Ef t. d. þrír nemendur eru beðnir að lesa sama kaflann eins vel og þeir geta og miðla áheyrendunum tilfinningu hans, er hægt að bera saman flutninginn og ræða hverjum tókst best upp og hvers vegna.

Lesdagsskrá.

Hægt væri að láta nemendur vinna í hópvinnu lesdagsskrá (með myndum og tónlist) upp úr *Gunnlaðar sögu*. Sílf dagskrá gæti verið byggð upp kringum ákveðið viðfangsefni, t. d. spurninguna: hver var hún þessi Gunnlöð? eða svik móðurinnar, svik Óðins, aðdraganda og afleiðingar. Í dagskránni mætti hugsa sér að klipptir væru saman staðir úr textanum og tengdir af einum eða fleiri sögumönnum í „áhrifamikilli heild“. Þetta mætti svo skreyta alla vega með myndum og tónlist. Dagskrána gætu nemendur flutt í tíma. Nema bekkurinn vilji hafa Gunnlaðar-kvöld fyrir allan skólann og leggja þar með sitt af mörkum „til

varnar skáldskapnum”.

Að skrifa sjálf/ur:

Loks má biðja nemendur að skrifa sjálfa um gefin eða sjálfvalin efni, nota *Gunnlaðar sögu* sem viðmið en spinna eins frjálslega út frá henni og ímyndunaraflíð leyfir. Skrifa til dæmis:

Ljóð: Um Dís (ef ég væri Dís að reyna að segja mömmu, lögfræðingi, geðlækni, löggreglu sögu mína, sem enginn trúir).

Um Óðinn (í ríki hinna dauðu). Um „veruleikann“. „Um gildi skáldskaparins“. „Um sannleikann – hver er hann“ o. s. frv.

Smásögu: „Eiðurinn“, „Urður“, „Gyðjan seiddi mig til sín ...“, „Loki“ o. s. frv.

Og að lokum: Gangi ykkur vel!